

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Ivana Poláchová

**Poučovací povinnost soudu v civilním řízení jako záruka práva na
spravedlivý proces**

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Poučovací povinnost soudu v civilním řízení jako záruka práva na spravedlivý proces* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

Ve Šternberku dne 22. března 2017

.....

Ivana Poláchová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce JUDr. Renátě Šínové, Ph.D. za odborné vedení po téměř celou dobu mého studia a za morální podporu v náročných chvílích.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Úvod.....	7
1 O poučovací povinnosti a právu na spravedlivý proces.....	10
1.1 Obecně o poučovací povinnosti	10
1.1.1 Definice poučovací povinnosti.....	10
1.1.2 Obsah poučovací povinnosti	10
1.1.3 Adresáti poučení.....	11
1.1.4 Dělení poučovací povinnosti.....	12
1.1.5 Instituty související s poučovací povinností.....	13
1.2 Obecně k právu na spravedlivý proces.....	14
1.2.1 Definice práva na spravedlivý proces a jeho složky	14
1.2.2 Zásada rovnosti účastníků	15
1.2.3 Zásada předvídatelnosti soudního rozhodování	16
2 Poučovací povinnost soudu dle § 5 OSŘ	18
2.1 Smysl a účel ustanovení	18
2.2 Moment poskytnutí poučení.....	19
2.3 Forma poučení.....	20
2.4 Obsah poučení, nepřipustná poučení	21
3 Poučovací povinnost soudu dle § 118a OSŘ a zákaz poučení o hmotném právu	23
3.1 Smysl a účel ustanovení	23
3.2 § 118a odst. 1 OSŘ – doplnění skutkových tvrzení	25
3.3 § 118a odst. 2 OSŘ – doplnění skutkových tvrzení při odlišném právní posouzení věci	26
3.4 § 118a odst. 3 OSŘ – doplnění důkazů	28
3.5 § 118a odst. 4 OSŘ – poučení o ostatních procesních právech.....	29
3.6 Forma poučení.....	31
3.7 Zákaz poučení o hmotném právu v řízení ve věcech péče o nezletilé děti.....	33
3.7.1 Hmotněprávní rámec – rodičovská odpovědnost	34
3.7.2 Procesní rámec	35
3.7.3 Důsledky nepochopení věci a možné varianty řešení.....	35
Závěr.....	39
Bibliografie.....	42
Monografie.....	42
Komentáře	42
Odborné články	43
Sborníky	44
Elektronické zdroje	44

Legislativní akty.....	44
Judikatura.....	45
Nejvyšší soud ČR.....	45
Ústavní soud ČR.....	45
Evropský soud pro lidská práva	46
Ostatní soudy.....	46
Shrnutí.....	47
Klíčová slova.....	47
Summary.....	47
Key words	47

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EŘ	Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
EÚLP	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjezdání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 11 a 14
InsZ	Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, uveřejněné pod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějšího ústavního zákona
NS	Nejvyšší soud České republiky
OS	Okresní soud
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
SoudP	Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
ÚS	Ústavní soud České republiky
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

„Civilní proces by měl být jednoduchý v pravidlech. Přesný v jejich vymezení. Garantující spravedlnost a sociální citlivost. Měl by odpovídat realitě současné české společnosti a umožňovat flexibilní reakci na stálý překotný vývoj společenských vztahů.“¹

Jak již z názvu vyplývá, předkládaná diplomová práce zpracovává téma poučovací povinnosti soudu během civilního soudního řízení, a to v řízení nalézacím. Neklade si však za cíl rozebírat jednotlivé typy poučovací povinnosti soudu dle OSŘ, ale především analyzovat samotný institut v kontextu ústavně zaručeného práva účastníků na spravedlivý proces garantovaného LZPS i EÚLP, zejména dvou z jeho komponentů – zásady rovnosti účastníků a zásady předvídatelnosti soudního rozhodování.

S ohledem na rozsah práce není možné věnovat se tomuto aspektu u všech ustanovení normujících tzv. zvláštní poučovací povinnost.² Svou pozornost jsem proto zaměřila především na ustanovení § 5 OSŘ upravující tzv. obecnou poučovací povinnost, jež je základním východiskem všech ostatních typů zvláštní poučovací povinnosti a dále na ustanovení § 118a OSŘ upravující poučovací povinnost soudu při jednání, tedy během nejtýpější situace, kdy dochází ke kontaktu soudu s účastníky řízení.

Cílem práce je rozebrat ústavněprávní aspekty poučovací povinnosti, která bývá často opomíjeným institutem civilního procesu i přes její obrovský dopad na potenciální výsledek řízení a zásah do právní sféry účastníků. Poučovací povinnost bývá marginálním tématem i v odborné literatuře, proto bych touto prací ráda mj. upozornila na její rozmanitost a možné oblasti dalšího vědeckého výzkumu. Hlavním cílem práce je přitom zhodnotit, zda je současná interpretace právní úpravy poučovací povinnosti ústavně konformní, tj. zda je prostřednictvím plnění poučovací povinnosti soudy naplňováno ústavně zaručené právo účastníků na spravedlivý proces, nebo zda je naopak nedokonalou nebo nesprávně interpretovanou právní úpravou do tohoto práva účastníku zasahováno.

S ohledem na vědní obor je vedoucí metodou výzkumu výklad právních norem, kdy nástrojem interpretace jejich textu je v první řadě jazykový výklad, který je klíčový pro prvotní

¹ Vyjádření místopředsedy NS JUDr. Romana Fialy k ocenění v soutěži Právník roku v kategorii Občanské právo. Viz ŠRÁMEK, Dušan. *Anketa: Co říkáte na ocenění v soutěži Právník roku?* [online]. ceska-justice.cz, 1. února 2016 [cit. 20. února 2017]. Dostupné na <<http://www.ceska-justice.cz/2016/02/anketa-co-rikate-na-oceneni-v-soutezi-pravnik-roku/>>.

² Poučovací povinnost je v OSŘ mj. upravena např. v ustanovení § 15a odst. 1 (poučení o možnosti vyjádřit se k osobám soudců a přísedících), § 30 odst. 1 (poučení o možnosti nemajetného účastníka žádat ustanovení zástupce), § 43 odst. 1 (poučení o odstranění vad podání), § 50c odst. 1 (poučení o následcích odepření přijetí písemnosti), § 52 odst. 1 (poučení o možnosti předvedení), § 99 (poučovací povinnost při uzavírání smíru), § 114b odst. 5 (poučení o následcích tzv. kvalifikované výzvy), § 114c odst. 6 (poučení o následcích nedostavení se k přípravnému jednání), § 118b odst. 1 (poučení o koncentraci řízení), § 119a odst. 1 (poučení o neúplné apelaci), § 157 odst. 1 (poučení o opravném prostředku) aj.

přiblížení se významu normativního ustanovení. Dalším používaným nástrojem je subjektivně historický výklad, a to jak pravý subjektivně historický výklad, tak nepravý subjektivně historický výklad (především pod něj patří subjektivně teleologický výklad), okrajově je pak použit výklad systematický. Nejdůležitějším nástrojem je však výklad objektivně teleologický, s ohledem na snahu objasnit účel vykládaných ustanovení. Celkově práce směřuje k recentnímu objektivnímu výkladovému cíli.³

Téma poučovací povinnosti není jako takové nijak hojně zpracováno.⁴ Nejvíce pozornosti je věnováno ustanovení § 118a, který byl do OSŘ zařazen jeho novelou zákonem č. 30/2000 Sb., s účinností od 1. 1. 2001. Z období od roku 2001 do roku 2007 pochází nejvíce odborných článků týkající se této problematiky.

K napsání této práce mi velmi dobře posloužila současná komentářová literatura, a to především Soudcovský komentář kolektivu autorů pod vedením dr. Jaromíra Jirsy. Tento komentář byl vydán v nakladatelství HBT a jeho editorem byl přímo dr. Karel Havlíček. Komentář je pravidelně aktualizován a k tématu poučovací povinnosti přináší řadu zajímavých poznámek. Další využívanou komentářovou literaturou je v této práci Velký komentář OSŘ z nakladatelství C.H.Beck, okrajově také komentář kolektivu autorů pod vedením dr. Karla Svobody z téhož nakladatelství. Pro napsání podkapitoly 3.7 byl použit i Velký komentář k OZ kolektivu doc. Filipa Melzera a doc. Petra Téglu z nakladatelství Leges a komentář k ZŘS z nakladatelství C.H.Beck.

Cenným zdrojem mi dále byla učebnice civilního procesu autorského kolektivu pod vedením dr. Karla Svobody z nakladatelství C.H.Beck a především monografie *Poučovací povinnost v civilním procesu*, jejímž autorem je dr. Miroslav Hromada. Tato publikace vznikla převážně přepracováním disertační práce autora obhájené na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. V podkapitole 3.7 byla použita i velmi přínosná učebnice rodinného práva kolektivu prof. Milana Hrušáková, doc. Zdeňka Králíčková, dr. Lenka Westphalová. Zde jsem pro uvedení do kontextu hmotněprávní úpravy využila i zbrusu novou monografii *Rodičovská odpovědnost* z nakladatelství Leges, v níž jsem členkou autorského kolektivu.

Nezbytným zdrojem poznatků pro tuto diplomovou práci je samozřejmě judikatura. Využita byla jak judikatura Evropského soudu pro lidská práva týkající se práva na

³ Cenným zdrojem poznatků k metodologii výzkumu mi byla publikace doc. Melzera, viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2011, 276 s.

⁴ Jmenovitě se poučovací povinnosti věnují především Macur, Svoboda, Hromada, Jirsa, Hamuláková.

spravedlivý proces, tak judikatura tuzemských soudů, především Nejvyššího soudu a Ústavního soudu.⁵

Veškeré zdroje jsou v rámci práce kriticky hodnoceny, odlišné publikované názory jsou vzájemně porovnávány, přičemž se snažím nalézt nejvhodnější řešení a zároveň odůvodnit svá stanoviska, pokud s některým z uvedených názorů nemohu souhlasit.

Diplomová práce se kromě tohoto úvodu skládá ze tří kapitol, závěru, bibliografie, shrnutí (v českém a anglickém jazyce) a seznamu klíčových slov (v českém a anglickém jazyce).

První kapitola se zabývá obecnými aspekty poučovací povinnosti, a to pokusy o její definici, vymezení jejího obsahu, adresátů poučení, možné způsoby jejího dělení a neopomíjí ani instituty poučovací povinnosti podobné. Dále je zde zaměřena pozornost na ústavně garantované právo na spravedlivý proces, jeho definici a složky tohoto práva se zaměřením na složku rovnosti účastníků řízení a složku předvídatelnosti soudního rozhodování, jež mají právo spravedlivého procesu účastníkům zaručit.

Druhá kapitola se již obrací k zákonným ustanovením normujícím poučovací povinnost. Zde konkrétně se jedná o tzv. generální či obecnou poučovací povinnost upravenou v ustanovení § 5 OSŘ. V této kapitole se snažím analyzovat smysl a účel ustanovení, především s ohledem na jeho diskutovanou (ne)normativnost. Dále se zde zaměřuji na formu, v níž je poučování poskytováno, moment, kdy má k poučení dojít a co může, případně nemůže být jeho obsahem.

Třetí a poslední kapitola je věnována ustanovení § 118a OSŘ, tedy poučovací povinnosti soudu při jednání a jeho kontroverzním aspektům s ohledem na zákaz poučení o hmotném právu. Snažím se zde rozebrat jednotlivé odstavce a analyzovat jak již vzniklé, tak potenciální problémy s jejich aplikací, příp. nabídnout jejich řešení. V závěrečné části této kapitoly jsem zúročila své praktické zkušenosti jak z advokacie, tak z praxe na opatrovnickém úseku Okresního soudu ve Zlíně a Okresního soudu v Přerově. Zabývám se zde problematikou úpravy rodičovské odpovědnosti v souvislosti se svěřením nezletilého dítěte do péče jednoho z rodičů, a to především těžkostmi způsobenými zákazem poučení o hmotném právu v těchto řízeních, kdy dochází k mylné interpretaci pojmu péče o dítě.

⁵ Pro vyhledání judikatury ESLP jsem využívala elektronický systém ASPI, rozhodnutí NS je možné nalézt v databázi na stránkách nsoud.cz, judikatura ÚS je pak dostupná v databázi nálezů a usnesení na adrese nalus.usoud.cz.

1 O poučovací povinnosti a právu na spravedlivý proces

1.1 Obecně o poučovací povinnosti

1.1.1 Definice poučovací povinnosti

Současná odborná literatura sice vymezuje podstatu, obsah i dělení poučovací povinnosti, na její samotnou definici však spíše rezignuje. O definování poučovací povinnosti se pokusil Svoboda, který poučovací povinnost charakterizoval jako: „*souhrn veškerých informací, které soud musí stranám a osobám zúčastněným na sporu poskytnout, aby tyto strany a osoby neutrpěly újmu z důvodu neznalosti svých procesních práv a povinností, případně z nevědomosti o své povinnosti tvrdit a prokazovat konkrétní hmotněprávní nárok.*“⁶ Domnívám se, že tato definice shrnuje jak poznatky teorie civilního procesu, tak závěry vyvozené judikaturou (viz dále).

1.1.2 Obsah poučovací povinnosti

Hromada jako obsah poučovací povinnosti vymezuje „*sdělení účastníkům, jaká práva a povinnosti v řízení mají.*“⁷ Toto pojetí se bezpochyby shoduje s výše citovanou definicí Svobody především v tom, že obsahem poučení mohou být pouze práva a povinnosti vyplývající z procesních předpisů, tedy související se soudním řízením. Svoboda jako pramen procesních pravidel neuvádí pouze psané právní normy (od Ústavy a LZPS, přes procesní kodexy OSŘ, ZŘS, EŘ, ale také např. InsZ, SoudP, zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících, státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, až po jednacím řády okresních a krajských soudů), ale také soudní zvyklosti a subjektivní vnímání a interpretaci procesních pravidel ze strany soudce.⁸ Je zřejmé, že nelze opomenout lidský prvek, zde bych však byla poněkud opatrná, neboť výkladem určitých kodifikovaných pravidel konkrétním soudcem bez ohledu na doktrínu či sjednocující judikaturu by mohlo docházet k jisté libovůli v rozhodování.

Současná právní nauka tedy považuje poučovací povinnost za jakýsi „nástroj“ poskytování informací účastníkům tak, aby došlo k efektivní realizaci jejich práva na soudní ochranu. Přitom je třeba dbát na důsledné odlišování ochrany soudní a ochrany právní (právní

⁶ Viz SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 47.

⁷ Viz HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 18.

⁸ Srov. SVOBODA, Karel in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 275.

pomoci). Zatímco právo na soudní ochranu je ústavně zaručeným právem přiznávajícím právo obrátit se na soud s očekávat řádné projednání své věci splňující všechny ústavní i zákonné požadavky, právo na právní ochranu patří k dnes již překonaným institutům. Nauka o nároku na právní ochranu přiznávala žalobci právo na příznivé rozhodnutí, došlo-li k naplnění znaků hypotézy hmotněprávní normy. Soudce se v takové situaci stával právním poradcem žalobce či přímo převzal procesní aktivitu stran. Při poskytování soudní ochrany je však soudce „pouhou“ zárukou spravedlivého řízení před soudem, tedy takového řízení, kdy soudce ve stejné procesní situaci postupuje stejně vůči všem účastníkům.⁹ Poučovací povinnost soudu tedy nesupluje právní pomoc, kterou účastníkům poskytují především advokáti při právním zastoupení.¹⁰

1.1.3 Adresáti poučení

Je zřejmé, že hlavními a nejdůležitějšími adresáty poučení jsou účastníci řízení, neboť jejich práva a povinnosti jsou předmětem řízení. V souladu s výše uvedenou Svobodovou definicí je však třeba mít na paměti i osoby, které nejsou účastníky, avšak v určitém procesním stadiu jim taktéž vznikají práva a povinnosti. Jedná se především o svědky (např. poučení o následcích nedostavení se k soudu, poučení o povinnosti podat svědeckou výpověď a o následcích křivé výpovědi, poučení o možnosti žádat svědečné), znalce (poučení o následcích nepravdivého znaleckého posudku, poučení o možnosti žádat znalečné), dále také tlumočníky, osoby, jimž byla soudem uložena ediční povinnost nebo osoby předkládající potvrzení (např. zaměstnavatel) či odborné vyjádření. Ve fázi výkonu rozhodnutí se pak může jednat např. o osoby, jejichž práva jsou výkonem rozhodnutí dotčena, plátce mzdy při výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy, peněžní ústav při výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu apod.¹¹

Poučovací povinnost vůči účastníkům však také nachází své limity, a to především v chování účastníků samotných. Hromada dává jako výstižný příklad jednání v nepřítomnosti účastníka (samozřejmě za splnění zákonných podmínek § 101 odst. 3 OSŘ), kdy soud nepřítomného účastníka nepoučí podle § 118a OSŘ¹² nebo při doručování písemnosti

⁹ Srov. HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 19, v podrobnostech dále také MACUR, Josef. *Civilní proces a právo na soudní ochranu*. *Právní rozhledy*, 1996, roč. 4, č. 2, s. 41 – 44.

¹⁰ Srov. BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. *Novelizovat ještě jednou občanský soudní řád?* *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 3, s. 105.

¹¹ Srov. HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 23 – 24.

¹² K možným výjimkám viz podkapitolu 3.6 této práce.

obsahující poučení (povinnost účastníka seznámit se s obsahem účinně doručené písemnosti, přitom písemnost účinně doručena i odepřením jejího přijetí či fikcí přijetí uplynutím lhůty pro vyzvednutí písemnosti).¹³ V takovýchto situacích je odpovědnost zcela na účastnících, kteří se rozhodli nevyužít svých procesních práv a tím se vzdát i poskytnutí poučení ze strany soudu.¹⁴

1.1.4 Dělení poučovací povinnosti

Různí autoři nabízí různá dělení poučovací povinnosti podle různých kritérií. Svoboda jako základní dělení nabízí dělení na poučovací povinnost čistě procesního charakteru (dle § 5 OSŘ) a poučení o důvodech hrozícího neúspěchu ve sporu (§ 118a odst. 1 – 3 OSŘ).¹⁵ Svoboda tento druh poučovací povinnosti někdy také označuje jako „*poučení směřující k hmotnému právu*“ nebo přímo poučení o hmotném právu.¹⁶ Tentýž autor také poučovací povinnost jinak dělí na poučovací povinnost obecnou (§ 5, § 32 odst. 3 a § 118a odst. 4 OSŘ) a poučovací povinnost zvláštní (např. poučení o možnosti vyjádřit se k osobám soudců a přísedících dle § 15a odst. 1 OSŘ, poučení o možnosti nemajetného účastníka žádat ustanovení zástupce dle § 30 odst. 1 OSŘ, poučení o odstranění vad podání dle § 43 odst. 1 OSŘ, poučení o následcích odepření přijetí písemnosti dle § 50c odst. 1 OSŘ, poučení o možnosti předvedení dle § 52 odst. 1 OSŘ, „čistě hmotněprávní“ poučovací povinnost při uzavírání smíru dle § 99 OSŘ, poučení o následcích tzv. kvalifikované výzvy dle § 114b odst. 5 OSŘ, poučení o následcích nedostavení se k přípravnému jednání dle § 114c odst. 6 OSŘ, poučení o koncentraci řízení dle § 118b odst. 1 OSŘ, poučení o neúplné apelaci dle § 119a odst. 1 OSŘ, poučení o opravném prostředku dle § 157 odst. 1 OSŘ a další). Jako další dělení Svoboda uvádí podle toho, komu je poučení poskytováno (účastníkům, osobám zúčastněným na řízení) a v jakém procesním stadiu k němu dochází (např. počátek řízení, předvolání k přípravnému jednání, první jednání ve věci, po vyhlášení rozhodnutí apod.). Posledním kritériem je dle Svobody obsah poučení.¹⁷

Podobné dělení přináší i Hromada, který se ale brání označení poučovací povinnosti dle § 118a odst. 1 - 3 OSŘ jako hmotněprávní. Poučovací povinnost dle těchto ustanovení

¹³ Srov. právní úpravu doručování v ustanoveních § 45 a násl. OSŘ.

¹⁴ Srov. HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 23 – 24.

¹⁵ Viz SVOBODA, Karel in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání., Praha: C.H.Beck, 2014, s. 275.

¹⁶ Srov. SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 47.

¹⁷ Tamtéž.

tedy označuje poněkud krkolomně jako „*poučovací povinnost, která se vztahuje k povinnosti účastníků při zjišťování skutkového stavu*“ nebo „*poučení, které směřuje ke zjištění skutkových okolností významných pro rozhodnutí ve věci samé.*“¹⁸

1.1.5 Instituty související s poučovací povinností

Instituty, které souvisí s poučovací povinností soudu a daly by se tedy označit za jakousi kooperační aktivitu soudu a účastníků za účelem zjištění skutkového stavu, jsou dotazovací a vysvětlovací povinnost soudu. Svoboda i Hromada se shodují na tom, že je těžké jednotlivé povinnosti od sebe striktně odlišit, neboť se značně prolínají. Svoboda vidí dotazovací povinnost soudu jako prvotní činnost předcházející samotnému poučování. Soudce se tedy má nejprve účastníků dotázat na konkrétní skutečnosti, které by odůvodňovaly daný procesní postup nebo rozhodnutí. Zjistí-li soud takto podstatné skutečnosti, které jsou nepochybné, nemusí již ani přistupovat k poučovací povinnosti, poněvadž v úvahu přichází pouze jediná možnost postupu či rozhodnutí.¹⁹

Hromada dotazovací povinnost soudu chápe jako projednání věci s účastníky, kdy soudce klade účastníkům otázky související s jejich verzí skutkového stavu, ale taktéž se skutečnostmi významnými pro právní posouzení věci.²⁰ Souhlasím s Hromadou v tom, že odlišení dotazovací a poučovací povinnosti soudu bývá často komplikované, neboť teoretické definice nejsou v souladu s právní úpravou. Dotazovací povinnost bývá často definována jako „*aktivní úsilí soudce směřující k tomu, aby strany doplnily svoji povinnost pravdivého a úplného objasnění skutkového stavu a vysvětlily všechny podstatné skutečnosti, na nichž zakládají uplatňované nároky.*“²¹ Takto definovaná dotazovací povinnost však odpovídá spíše poučovací povinnosti zakotvené v ustanovení § 118a odst. 1 – 3.²²

Vysvětlovací povinnost ani jeden z výše citovaných autorů nedefinuje, Hromada však odkazuje na Macura, který za vysvětlovací povinnost soudu považuje širší činnost soudu při zjišťování skutkového stavu (např. obstarávání důkazů).²³

¹⁸ Viz HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 21 – 22.

¹⁹ Viz SVOBODA, Karel in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMUĚÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání., Praha: C.H.Beck, 2014, s. 275.

²⁰ Srov. HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 27.

²¹ Srov. MACUR, Josef. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 196.

²² Shodně HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 28.

²³ Srov. MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 12, s. 597.

1.2 Obecně k právu na spravedlivý proces

1.2.1 Definice práva na spravedlivý proces a jeho složky

Právo účastníka na spravedlivý proces je jedním ze základních práv garantovaných Ústavou, LZPS i EÚLP. V obecné rovině by se spravedlivý proces dal charakterizovat jako jakýsi soubor primárních požadavků, které by měly být naplněny při poskytování soudní ochrany tak, aby nedocházelo k porušování základních lidských práv. Jedná se o standard procesních práv účastníka aplikovatelný ve všech odvětvích soudního řízení (kromě civilního také samozřejmě v trestním, ale rovněž ve správním soudnictví a také v řízení před rozhodci.²⁴

Právním základem práva na spravedlivý proces jsou především čl. 36 – 38 LZPS, v mezinárodním měřítku pak čl. 6 EÚLP. Ten ve spojení s judikaturou ESLP zavádí právě pojem „spravedlivý proces“, tedy v původním znění *fair trial (right to a fair trial)* kdy tento pojem přejímá do svých rozhodnutí také ÚS pro definování podstaty tohoto práva: „*Spravedlivým procesem se rozumí celý postup a ucelený řetězec postupů, kdy jsou soudní cestou chráněna práva a právem chráněné zájmy osob. Jinými slovy, právo na spravedlivý proces je ústavně zaručené právo každého na přístup před nezávislého a nestranného soudce, před nímž se domáhá ochrany svých práv. Jde o zákonem stanovený procesní postup a zákonem upravené soudní řízení. Jde tedy o celý řetězec záruk zákonnosti, které v souhrnu odpovídají nárokům ústavnosti vyjádřené v ústavním pořádku České republiky. Všechny tyto aspekty zajišťují "fair trial".*“²⁵

Za dílčí práva a zásady práva na spravedlivý proces současná právní nauka považuje:

1. nezávislost a nestrannost soudu a soudců,
2. zásadu zákonného soudce,
3. zásadu rovnosti,
4. zásadu veřejnosti,
5. zásadu ústnosti,
6. projednání věci za přítomnosti účastníka,
7. právo být slyšen a zásadu kontradiktornosti,
8. projednání bez zbytečných průtahů,
9. zásadu *ne bis in idem*,
10. zákaz *denegatio iustitiae*,

²⁴ Srov. KŘIVÁČKOVÁ, Jana in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydán., Praha: C.H.Beck, 2014, s. 17.

²⁵ Viz náleží ÚS ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. II. ÚS 165/11.

11. zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování,
12. právo na náležité odůvodnění rozhodnutí.²⁶ Jelikož pro tuto práci jsou klíčovými komponenty práva na spravedlivý proces zásada rovnosti a zásada předvídatelnosti soudního rozhodování, budu se dále zabývat pouze těmito.

1.2.2 Zásada rovnosti účastníků

Zásada rovnosti účastníků vyplývá na ústavněprávní úrovni z čl. 96. odst. 1 Ústavy, který deklaruje, že: „Všichni účastníci mají před soudem rovná práva“. Tato zásada je dále obsažena v LZPS v čl. 37 odst. 3: „Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.“ Vztah těchto dvou ustanovení definoval ÚS v nálezu týkajícím se zrušení § 24 odst. 4 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání: „Čl. 96 odst. 1 Ústavy zakotvuje jako jednu z klíčových zásad fungování a realizace soudní moci v České republice procesní zásadu rovnosti práv účastníků řízení před soudem. Tento ústavní princip tak garantuje rovné procesní postavení účastníků soudního řízení co do práv, jež účastníkům určitého typu řízení přiznává právní řád. Z této zásady lze mimo jiné dovodit, že pro určitý typ řízení musí být dána jediná příslušnost soudu, chápaná v rozměru věcném a funkčním, přičemž taková úprava musí být provedena zákonem. Ústavní ustanovení má garantovat institut rovnosti v jeho procesní podobě, který má ovšem dopady hmotněprávní. Úlohou obyčejných zákonů, a to procesních předpisů, je Ústavou chráněný a takto chápaný institut rovnosti převést do procesních záruk, které naplnění takto chápané rovnosti zajistí. Je přitom zřejmé, že pro různé typy řízení lišící se svým předmětem může zákonodárce stanovit různý rozsah procesních práv a povinností. Jinými slovy rovnost účastníků řízení je třeba vykládat tak, že musí být respektován stejný rozsah procesních práv a povinností v řízeních shodujících se stejným předmětem řízení. (...) Ustanovení čl. 37 odst. 3 Listiny stanoví, že všichni účastníci jsou si v řízení rovni. Toto ustanovení Listiny je třeba interpretovat tak, že jde o princip, zaručující rovná procesní práva a povinnosti konkrétních účastníků v konkrétním řízení. Tím se toto ustanovení Listiny odlišuje od ustanovení čl. 96 odst. 1 Ústavy, které obecně předvídá rovnost účastníků v řízeních se shodným předmětem řízení, jak bylo vyloženo shora.“²⁷

Na úrovni zákona je zásada rovnosti účastníků vyjádřena v ustanovení § 18 odst. 1 věta první OSŘ, který deklaruje rovné postavení účastníků občanského soudního řízení. Jeho

²⁶ Viz KŘIVÁČKOVÁ, Jana in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 17. V podrobnostech dále také dokument Rady Evropy *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (civil limb)*. [online]. echr.coe.int, 30. dubna 2013 [cit. 19. března 2017]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf>.

²⁷ Viz nálezy ÚS ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02.

promítnutí pak můžeme kromě institutu poučovací povinnosti nalézt i v celé řadě dalších ustanovení OSŘ, námátkou např. vyloučení soudce dle § 14 OSŘ a právo vznést námitku podjatosti dle § 15a OSŘ, ustanovení opatrovníka osobě, která nemůže před soudem samostatně jednat dle § 29 OSŘ, ustanovení zástupce *ex officio* dle § 30 OSŘ, povinnost soudu doručit účastníkům žalobu nebo návrh na zahájení řízení dle § 79 odst. 3 OSŘ, omezené provádění jiných než účastníky navržených důkazů dle § 120 odst. 2 OSŘ, právo účastníků vyjádřit se k návrhům na důkazy i ke všem provedeným důkazům dle § 123 OSŘ, osvobození od soudních poplatků dle § 138 OSŘ, rozhodnutí *ultra petita* pouze v případech stanovených právními předpisy dle § 153 odst. 2 OSŘ, právo podat proti rozhodnutí opravný prostředek dle § 201 OSŘ atd.²⁸

ESLP ve svých rozhodnutích charakterizoval zásadu rovnosti především jako zásadu „rovnosti zbraní“ (*equality of arms, égalité des armes*).²⁹ V rozsudku ve věci *Kress v Francie* se ESLP vyjádřil tak, že rovnost stran „vyžaduje, aby každý účastník řízení dostal rozumnou příležitost prezentovat svůj názor na věc, a to za podmínek, které nejsou ve srovnání se situací jeho protistrany zjevně nevýhodné.“³⁰

ÚS však v nálezu týkajícím se zrušení ustanovení § 220 odst. 3 OSŘ judikoval, že rovnost zbraní nezakládá absolutní rovnost v procesních právech a povinnostech.³¹

1.2.3 Zásada předvídatelnosti soudního rozhodování

Právní nauka zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování rozkládá do několika rovin. První rovinou je srozumitelnost a určitost právních předpisů, druhou rovinou je rozhodování obdobných případů před soudem obdobně, vycházející především z principu právní jistoty³² a principu legitimního očekávání³³, třetí rovinou je pak předvídatelnost

²⁸ Blíže viz JIRSA, Jaromír, JANEK, Kryštof in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78g občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 106 – 107.

²⁹ Tento pojem poprvé použil ESLP v rozsudku ze dne 27. 6. 1968, *Neumeister v Rakousko*, 1936/63, později např. také v rozsudku ze dne 17. 1. 1970, *Delcourt v Belgie*, 2689/65.

³⁰ Viz rozsudek ESLP ze dne 7. 6. 2001, *Kress v Francie*, 39594/98, citováno ze systému ASPI, ID JUD25548CZ.

³¹ „Ze zásady rovnosti účastníků řízení však nelze vyvozovat abstraktní postulát, že všichni účastníci řízení musí v každém okamžiku řízení současně disponovat určitým procesním prostředkem. V případě některých procesních prostředků plyne naopak z jejich povahy a účelu, že jejich uplatnění může být v dispozici pouze jedné strany“. Srov. náleze ÚS ze dne 19. 1. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 16/09.

³² „Princip právní jistoty je jedním ze základních předpokladů právního státu. Jedním z prvků právní jistoty je i přístupnost a jasnost neboli zřetelnost právních norem a jasnost právního řádu jako celku, a to tak, aby bylo občanovi vždy zřejmé, které jeho chování je po právu a které je proti právu.“ Viz KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 206 – 207.

³³ Princip legitimního očekávání není v odborné literatuře nijak definován, je však často používán ÚS, viz např. usnesení ÚS ze dne 31. 3. 2003, sp. zn. II. ÚS 341/99, náleze ÚS ze dne 24. 6. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 44/02 nebo z poslední doby usnesení ÚS ze dne 4. 7. 2013, sp. zn. III. ÚS 1660/13.

postupu soudu, kdy jeho kroky v řízení musí být pro účastníky čitelné a především nesmí být účastníci překvapeni vydaným rozhodnutím, kdy podstatné skutečnosti včetně jejich právního hodnocení soudem, o něž by bylo vydané rozhodnutí opřeno, by byly účastníkům objasněny až v odůvodnění tohoto rozhodnutí.³⁴ K tomu, aby k takovým situacím nedocházelo, slouží poučovací povinnost dle § 118a OSŘ, a to především dle odst. 2 tohoto ustanovení, kde je upraveno poučení o neunášení břemene tvrzení a důkazního břemene v souvislosti s odlišným právním názorem soudu.³⁵

³⁴ Srov. KŘIVÁČKOVÁ, Jana in SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 28.

³⁵ K tomuto viz podkapitolu 3.3 této práce.

2 Poučovací povinnost soudu dle § 5 OSŘ

2.1 Smysl a účel ustanovení

Ustanovení § 5 OSŘ bývá často označováno jako obecná poučovací povinnost soudu nebo také generální poučovací klauzule.³⁶ Jak vyplývá z tohoto označení, jedná se o zakotvení obecné povinnosti soudu poučovat účastníky řízení, a to o právech a povinnostech vyplývajících z procesních předpisů. Pro tuto obecnou formulaci a především pro systematické umístění ustanovení v OSŘ na jeho samém začátku vzniká mezi odbornou veřejností spor o to, zda má vůbec § 5 OSŘ normativní povahu, nebo se jedná o pouhé pouhou proklamaci. Winterová je toho názoru, že § 5 OSŘ je pouhým základním ustanovením bez normativního významu, jehož procesněprávní následky mohou nastat až ve spojení s jiným zákonným ustanovením upravujícím speciální poučovací povinnost. Soudce má tedy účastníka poučit až v případě, kdy mu to ukládá jiné ustanovení OSŘ. Z § 5 OSŘ tak neplyne konkrétní povinnost soudce poučení poskytnout, stejně tak nemá účastník na poučení právní nárok. Pouze o § 5 OSŘ nelze ani opřít závěr o vadě řízení založené nepoučením či poučením neúplným nebo nesprávným, vždy by se muselo jednat o porušení jiné speciální poučovací povinnosti.³⁷ Stejný závěr zastává i Bureš, kdy tento vidí vztah mezi § 5 OSŘ a speciální úpravou poučovací povinnosti v jiných ustanoveních jako vztah principu a jeho konkrétního promítnutí, tedy že § 5 OSŘ je jakousi deklarací zásady, že soud poučuje účastníky. Dle autora jeho názor podporuje i právní úprava, kdy konkrétní poučení, které má v dané situaci soud účastníkům poskytnout, vyplývá vždy až z jednotlivého speciálního ustanovení.³⁸ O pár stránek později však sám autor tuto koncepci popírá. Odkazuje na situaci, kdy poučení v souvislosti s koncentrací řízení ke skončení prvního jednání ve věci (§ 118b OSŘ) není zákonem upraveno, a proto je třeba nutnost poučení dovodit právě z institutu obecné poučovací povinnosti dle § 5 OSŘ.³⁹

Zastáncem pojetí § 5 OSŘ jako obecné zásady je zjevně i ÚS, který judikoval: „*Na tomto místě se sluší podotknout, že ustanovení § 5 o. s. ř. má svůj odraz v dalších ustanoveních tohoto předpisu a jejich prizmatem je také nutno tuto obecnou základní zásadu*

³⁶ Viz např. JIRSA, Jaromír in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78g občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 34.

³⁷ Viz WINTEROVÁ, Alena. Koho a o čem v procesu poučovat? (Ještě k § 5 OSŘ). *Právní praxe*, 1995, roč. 43, č. 1, s. 45. Svůj názor autorka ani po několika letech nezměnila, srov. WINTEROVÁ, Alena in ŠKAROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2009, s. 17.

³⁸ Viz BUREŠ, Jaroslav in DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 11.

³⁹ Tamtéž, s. 14.

*interpretovat. Soudy neposkytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech za každých okolností, nýbrž jen tehdy, vyžaduje-li to v té které konkrétní procesní situaci zákon.*⁴⁰

Ztotožňuji se se zcela opačným názorem, který mj. zastává i Horák a Hromada. To, že § 5 OSŘ obsahuje základní procesní zásadu, nemusí nutně znamenat ztrátu jeho normativního charakteru. Potřeba poučení dle analyzovaného ustanovení může nastat v jakékoli situaci, kdy OSŘ či jiný předpis stanoví účastníkům procesní práva či povinnosti, aniž by padla zmínka o nutnosti účastníky o těchto právech či povinnostech poučit. Uvedené je třeba brát na zřetel o to více, že procesní právo je právem veřejným a jako takové neskýtá příliš možností použití analogie s ohledem na zásadu legality výkonu veřejné moci.⁴¹ Hromada sice poukazuje na obecnou poučovací povinnost dle § 118a odst. 4 OSŘ, správně však podotýká, že toto ustanovení je řazeno k poučovací povinnosti soudu při jednání, zatímco potřeba poučení může během řízení vyvstat kdykoli.⁴²

2.2 Moment poskytnutí poučení

Je zřejmé, že soud by měl účastníky poučit vždy v momentě, kdy je takového poučení třeba. Takto dovozují i Horák s Hromadou, kteří odmítají variantu, v níž by soud na začátku řízení přednesl či písemně doručil seznam veškerých možných poučení k různým situacím, které mohou účastníka v řízení potkat s citovanými ustanoveními OSŘ.⁴³ S tímto nezbývá než souhlasit, neboť nelze připustit, že takovýmto „balíčkovým“ poučením by soud své poučovací povinnosti dostál. Těžko si lze představit účastníka, který si takové poučení uvědoměle založí a neustále kontroluje, zda právě nenastala situace, o které jej soud na začátku poučil, a co od něj nastalá situace vyžaduje, nemluvě o nutné znalosti práva civilního procesu pro takovéto posouzení.

Stejný názor vyslovil i NS, který judikoval: *„Poučení o procesních právech (§ 5 o. s. ř.) je soud povinen poskytnout účastníku v době, kdy je toho podle stavu řízení pro něj zapotřebí. O právu jednat ve své mateřštině (§ 18 věta druhá o. s. ř.) poučí soud účastníka, zjistí-li v průběhu řízení, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání. Zjištění, že účastníkem řízení je cizí státní příslušník, eventuálně osoba jiné než české národnosti, může být pro soud*

⁴⁰ Viz usnesení ÚS ze dne 4. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 1642/14.

⁴¹ Srov. čl. 2 odst. 3 Ústavy, čl. 2 odst. 2 LZPS.

⁴² Srov. HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 39 – 40, také HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 488.

⁴³ Tamtéž.

*signálem, že k poučení bude povinen přistoupit, samo o sobě mu však povinnost poučít účastníka o uvedeném právu nezakládá.*⁴⁴

2.3 Forma poučení

Při poučování by soudce neměl zapomínat, že hlavním smyslem poučovací povinnosti je především umožnit účastníkům, tedy povětšinou právním laikům, přístup k soudu tím, že je zbaví strachu z rizika prohry ve sporu zaviněné neznalostí civilně procesních právních norem.⁴⁵ Je tedy třeba, aby si soudce neustále připomínal, že on na rozdíl od účastníků zná procesní právo a že je zde kvůli účastníkům a pro účastníky, aby našel právo a vydal spravedlivé rozhodnutí ve věci samé. Jak Jirsa uvádí, ne vždy bohužel k tomuto soudce směřuje, častokrát si snaží svou roli v řízení různě usnadnit.⁴⁶ Jisté znaky snahy o usnadnění vykazuje používání tzv. kancelářských vzorů, na kterých bývá poučení již předtištěno.⁴⁷ Horák s Hromadou k používání vzorů uvádějí, že tyto jsou často tak nepřehledné, že nemohou plnit funkci poučovací povinnosti.⁴⁸ Domnívám se, že používání vzorů není v zásadě nesprávné a v jistých ohledech může naopak poskytování poučení sjednotit a zpřehlednit. Vzhledem k potřebě cíleného a adresného poučování se však přikláním k názoru, že k jejich používání by mělo docházet pouze v jednodušších a právně nekomplikovaných situacích (např. předvolání účastníka).⁴⁹

S ohledem na výše uvedené hraje dozajista svou roli při poučování účastníků slovník soudce, kdy nevhodně volené výrazy opět zabraňují naplnění funkce poučovací povinnosti předpokládané zákonem. Poučení by tedy nemělo být pouze konkrétní a věcné, ale také především laickým účastníkům srozumitelné. Tyto požadavky nelze naplnit např. při používání odborných termínů, zkratk či soudního žargonu, např. „specifikovat nárok“, „PM“ apod.⁵⁰

⁴⁴ Viz usnesení NS ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97.

⁴⁵ Shodně WINTEROVÁ, Alena. Koho a o čem v procesu poučovat? (Ještě k § 5 OSŘ). *Právní praxe*, 1995, roč. 43, č. 1, s. 46.

⁴⁶ Viz JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 21.

⁴⁷ Viz Sdělení Ministerstva spravedlnosti ze dne 18. 6. 2009, č. j. 126/2009-OD-Org., o vydání vzorů „tr.ř., o.s.ř., k.ř., d.ř.“ doporučených pro použití v trestním a v občanském soudním řízení.

⁴⁸ Viz také HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 488.

⁴⁹ Shodně JIRSA, Jaromír in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78g občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 37.

⁵⁰ Srov. HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 488 nebo zde citované usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 4. 2001, sp. zn. 16 Co 167/2001.

V této souvislosti bych si dovolila uvést příklad odůvodnění rozhodnutí nejmenované soudkyně Okresního soudu v Olomouci, kdy pravděpodobně účastník uvádí, že pro porozumění dotyčné soudkyni „(...) by si člověk musel pořídit překladatele.“ Dále následuje citace: „žalovaný se zbavil benefícia mandukační (sic!) povinnosti soudu.“⁵¹ Domnívám se, že rozhořčení účastníka je zde na místě, neboť takové poučení neodpovídá zásadám a požadavkům citovaným výše. Účastníkovi, který není právně vzdělán, používání cizích slov ze strany soudce dle mého názoru nikterak neimponuje, nezvyšuje jeho prestiž a nedokládá soudcovu odbornost. Naopak pravým odborníkem je zde ten soudce, který poučení dokáže formulovat tak, aby mu mohl porozumět ten, jemuž je adresováno, tedy účastník – neprávnik.

2.4 Obsah poučení, nepřipustná poučení

Jak celou tuto práci zmiňuji, soud dle § 5 OSŘ poskytuje poučení o procesních právech a povinnostech, jak tedy vyplývá z jazykového znění ustanovení, je vyloučeno poučení o hmotném právu. ÚS se obecně k obsahu poučení dle analyzovaného ustanovení vyjádřil takto: „Z ustanovení § 5 občanského soudního řádu lze vyvodit, že soud je povinen poučit účastníky o jejich procesních právech a povinnostech. Podle názoru Ústavního soudu je toto ustanovení nutno vyložit tak, že soud je povinen účastníky poučit, jaká práva jim přiznávají a jaké povinnosti jim ukládají procesněprávní předpisy, jak je nutno procesní úkony provést, popřípadě jak je třeba odstranit vady procesních úkonů již učiněných, aby vyvolaly zamýšlené procesní účinky. Do poučovací povinnosti tedy nepatří návod, co by účastník měl nebo mohl v daném případě dělat, aby dosáhl žádaného účinku. Pokud by v rámci poučovací povinnosti soud poučoval účastníky o tom, kdo je či není pasivně legitimován, nešlo by o pouhé poučení o procesních právech a povinnostech, ale o zásah soudu, kterým by vedl účastníky k tomu, co mají v daném případě dělat, aby dosáhli žádaného právního účinku. Navíc takto chápanou poučovací povinností by soud mohl výrazně porušit zásadu rovnosti účastníků.“⁵² V jednom z již citovaných rozhodnutí se ÚS obdobně vyjádřil tak, že: „Rozhodně není možno chápat poučovací povinnost jako nárok na poskytnutí návodu na úspěch ve věci samé.“⁵³

Rozhodovací praxe NS a ÚS je dále taková, že panuje přesvědčení o nepřipustnosti poučení o tom, že ve věci má či může být žalován další žalovaný (stěžovatelka namítala zásah do práva na spravedlivý proces tím, že nebyla poučena, že by měla žalovat i manžela již

⁵¹ Hodnocení soudců [online]. znamysoudce.cz, 27. září 2012 [cit. 14. března 2017]. Dostupné na <<http://www.znamysoudce.cz/Soudce.aspx?id=1150>>.

⁵² Viz náleží ÚS ze dne 5. 3. 1998, sp. zn. III. ÚS 483/98.

⁵³ Viz usnesení ÚS ze dne 4. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 1642/14.

žalované osoby)⁵⁴, nebo o tom, jak má být v určovací žalobě vyjádřen naléhavý právní zájem.⁵⁵

Naopak ÚS připouští, či spíše nařizuje obecným soudům poučit žalobce nejpozději před rozhodnutím ve věci samé, že žalovaný není ve sporu pasivně legitimován (stěžovatel uplatnil svůj restituční nárok vůči ministerstvu, nikoli vůči státu).⁵⁶ Zde je dle mého názoru třeba pro správný postup v řízení rozlišovat mezi nedostatkem pasivní legitimace a nesprávným označením žalovaného. Zatímco nesprávné označení žalovaného je možné napravit v režimu odstraňování vad podání dle § 43 OSŘ, je zde třeba žalobce o tomto nedostatku poučit a neodstranění nedostatku vede k odmítnutí žaloby, nedostatek pasivní legitimace žalovaného vede k zamítnutí žaloby, tedy meritornímu rozhodnutí zakládajícímu překážku věci rozsouzené. K nápravě nedostatku věcné legitimace, který zde byl již na počátku řízení, slouží institut záměny účastníka dle § 92 odst. 2 OSŘ, k nápravě nedostatku věcné legitimace vzniklého během řízení pak institut singulární sukcese dle § 107a OSŘ.

Právě v případě nedostatku věcné legitimace vzniklého během řízení také z judikatury vyplývá povinnost účastníkovi poskytnout poučení o tom, že na základě rozhodné skutečnosti došlo k přechodu práv či povinností na jiný subjekt. Uplatnění procesního nástupnictví je tedy považováno za procesní právo účastníka, kdy poučovací povinnost soudu vyplývá z ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ a poučení je tedy poskytováno pouze nezastoupenému účastníkovi. Opomenutí poučení zakládá vadu řízení.⁵⁷ S tímto názorem se nemohu zcela ztotožnit, neboť věcná legitimace účastníků vyplývá z hmotného práva. Dle mého názoru není věcí soudu poučovat o změnách v hmotněprávní sféře, byť zde existuje značná provázanost se sférou procesní. Je především úkolem účastníka tyto změny sledovat a následně je i bez poučení soudu reflektovat v probíhajícím řízení.

⁵⁴ Viz náleží ÚS ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95: „*Poučovací povinnost soudu je upravena v ustanovení § 5 o. s. ř. a omezuje se na procesní práva a povinnosti účastníků. Poučení o tom, že má či může být žalován ještě další odpůrce, však z mezi procesních pravidel sporu zřetelně vybočuje, oslabuje úlohu soudu jako nestranného orgánu a zakládá tak nerovnost mezi účastníky občanského soudního řízení. Nelze tedy srovnávat souzený případ s jinými rozhodnutími Ústavního soudu ohledně poučovací povinnosti obecných soudů, která se vesměs týkala poučení žalobce ve věci změny označení žalovaného subjektu.*“ Viz také usnesení NS ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2494/99.

⁵⁵ Viz rozsudek NS ze dne 28. 3. 2002, sp. zn. 143/2002.

⁵⁶ Viz náleží ÚS ze dne 7. 7. 1999, sp. zn. I. ÚS 138/98.

⁵⁷ Srov. rozsudek NS ze dne 26. 9. 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005, nebo náleží ÚS ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. II. ÚS 2277/07. K singulární sukcesí blíže viz např. BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesí. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 4, s. 161 – 169.

3 Poučovací povinnost soudu dle § 118a OSŘ a zákaz poučení o hmotném právu

Jak vyplynulo z předchozí kapitoly, zákaz poučení o hmotném právu, resp. zakotvení pouze poučení o právech procesních, vyplývá z § 5 OSŘ poměrně jasně. V této kapitole bych se však chtěla podrobně zabývat ustanovením § 118a OSŘ, tedy poučovací povinností při jednání, které mezi odbornou veřejností vyvolává největší „emoce“.

3.1 Smysl a účel ustanovení

Ustanovení § 118a OSŘ bylo do OSŘ vsunuto jeho tzv. velkou novelou, tedy zákonem č. 30/2000 Sb., s účinností od 1. 1. 2001. Jedná se o typ zvláštní poučovací povinnosti, který bývá také pro svůj charakter často označován jako poučení při hrozícím neúspěchu ve sporu.⁵⁸ Ustanovení § 118a OSŘ totiž vychází ze zásady, že pouhá neznalost procesních předpisů nemůže vést k prohře účastníka ve sporu a dává účastníkovi, který prozatím neunáší břemeno tvrzení a břemeno důkazní, možnost tento nedostatek napravit, a to bez ohledu na jeho právní zastoupení (s výjimkou odst. 4, viz dále).⁵⁹

Sám zákonodárce v důvodové zprávě k předmětné novele uvádí, že důvodem zavedení poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ byla přílišná obecnost dosavadní právní úpravy, kdy soudy nezaujímalý jednotnou koncepci poučovací povinnosti dle § 5 OSŘ a nerefletovaly konkrétní situace, kdy vyvstala potřeba účastníky poučit.⁶⁰

Zásadou, která se však v tomto ustanovení promítá nejzásadněji, je zásada předvídatelnosti rozhodování soudu, resp. zákaz překvapivých rozhodnutí. Dle Hromady před začleněním tohoto ustanovení do OSŘ docházelo ze strany soudů k příliš úzkostnému dodržování vytvořeného pravidla o nemožnosti hmotněprávního poučení a účastníci tak až do vyhlášení rozhodnutí ve věci častokrát neměli jistotu o skutečnostech, které soud pro vydání rozhodnutí považuje za důležité. Účastníci tedy ve finále mohli být překvapeni nepříznivým rozhodnutím, jež v odůvodnění obsahovalo vysvětlení o neunesení břemene tvrzení či břemene důkazního.⁶¹ K tomuto významu sledované právní normy se také ve svých nálezech přiklonil ÚS, který dovedl, že smyslem ustanovení § 118a OSŘ je vyhnutí se situaci, kdy

⁵⁸ Např. SVOBODA, Karel in SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 414.

⁵⁹ Viz JIRSA, Jaromír in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 257.

⁶⁰ Viz Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁶¹ Viz HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s. 60.

dojde k zamítnutí žaloby proto, že žalobce neunesl břemeno tvrzení a břemeno důkazní, aniž by jej soud o existenci těchto břemen poučil.⁶² ÚS dále dovodil, že zákaz překvapivých rozhodnutí je přímo složkou principu právního státu. V některých svých nálezech hovořil také přímo o možnosti účastníka reagovat na právní výklad soudu, kterou chápal jako možnost vyjádření se k postupu soudu a jeho právnímu názoru určujícím postup účastníka při skutkových tvrzeních i předkládání důkazů k jejich prokázání.⁶³ Ve výše citovaném nálezu ÚS byl publikován i poměrně přímočarý a zcela opačný názor NS, který v odmítnutí dovolání stěžovatelky uvedl, že žádná norma OSŘ neukládá soudu povinnost účastníky upozorňovat na možný výklad hmotného práva. Právní názor soudu by se tak měl objevit až v odůvodnění rozhodnutí.⁶⁴ Tento výklad je dle mého názoru v současné době však již zcela překonán.

Dle Jirsy je filosofie analyzovaného ustanovení zřejmá. V § 118a OSŘ vidí adekvátní odpověď na nároky kladené procesním předpisem na účastníky řízení – větší nároky na účastníky vyžadují důkladnější poučení ze strany soudu. Sám Jirsa však takto zakotvenou poučovací povinnost vnímá až příliš kazuisticky, možná sahající až nad rámec zákonných mezí. Kazuisticky upravená poučovací povinnost může často vést až k nepřijatelné ochraně toho účastníka, který k procesu nepřistupuje uvědoměle a poctivě, mnohdy se záměrem oddálit konečné meritorní rozhodnutí. Zásada předvídatelnosti rozhodnutí soudu se pak dostává do hrubého rozporu se zásadou rovnosti stran, přičemž Jirsa vidí řešení v odepření poučení té straně, jejíž chování není korektní.⁶⁵

Zde musím s Jirsou souhlasit v tom, že zakotvení poučovací povinnosti při jednání v § 118a OSŘ současné situaci v přirozeném vývoji sporného řízení. Koncepce poučovací povinnosti dle analyzovaného ustanovení klade vyšší nároky na soudce při formulaci poučení, což se může projevit i při poučování neuvědomělého a nepoctivého účastníka tak, aby tento obdržel pouze základní poučení nevybočující ze standardu ochrany jeho práv při řízení. Při odpírání poučení některé ze stran, byť by se jednalo o stranu nechovající se zcela korektně, by byly kladeny velké nároky na zákonodárce při formulaci podmínek odepření poučení. Obávám se však, že ani to nejdokonalejší ustanovení zákona by ani ve spojení s judikaturou nedokázalo zabránit jistě libovůli soudců při určování, zda si účastník poučení ještě „zaslouží“, či již nikoli.

⁶² Viz náleží ÚS ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/06. K poučení dle § 118a OSŘ ve vztahu k zásadě předvídatelnosti viz dále také náleží ÚS ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 1617/10.

⁶³ Srov. např. náleží ÚS ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98 nebo náleží ÚS ze dne 4. 8. 1999, sp. zn. IV. ÚS 544/98.

⁶⁴ Viz usnesení NS ze dne 27. 11. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1450/97.

⁶⁵ Viz JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 19 – 21.

3.2 § 118a odst. 1 OSŘ – doplnění skutkových tvrzení

Ustanovení § 118 a odst. 1 OSŘ dopadá na situace, kdy soud během jednání zjistí, že účastník nevylicil všechny rozhodné skutečnosti nebo je uvedl neúplně. Dle Jirsa by taková situace měla nastat zcela výjimečně. Soudce by již ve fázi přípravy jednání měl zhodnotit kvalitu jak podaného návrhu, tak vyjádření k němu a případné nedostatky odstranit výzvou dle § 43 odst. 1 OSŘ v případě doplnění žaloby, výzvou dle § 114a odst. 2 písm. a) OSŘ nebo dle § 114b odst. 1 OSŘ v případě vyjádření žalovaného. Pokud tyto výzvy nesplní svůj účel, má předseda senátu nařídit ve věci přípravné jednání dle § 114c OSŘ či jiný soudní rok, který sice není ve sporném řízení výslovně upraven, avšak není zakázán. Jirsa také apeluje na soudce, aby si především ve skutkově složitých věcech vytvářeli inventarizaci tvrzení, tedy chronologický přehled skutkového děje a rozdělovali tvrzení obou stran do dílčích skutků. Takto snadněji zjistí neúplná tvrzení s potřebou jejich doplnění a v tomto smyslu účastníky poučí.⁶⁶

David rozlišuje dvě procesní situace, kdy se mohou nedostatky ve skutkových tvrzení účastníků objevit. První je situace, kdy jeden z účastníků reaguje na průběžná tvrzení protistrany, přičemž skutečnosti, které uvádí, jsou ve věci nové, resp. se jedná o odlišné verze tvrzení účastníka stojícího na opačné straně. Tuto situaci vidí David jako typickou. Naopak menší či větší obtíže mohou nastat ve druhém případě, kdy potřeba tvrzení vyplývá z dosavadních výsledků dokazování. Zde se jedná o skutečnosti, které jsou opravdu nové, soud je zjistil při provádění důkazu, avšak nejsou dosud součástí tvrzení žádné ze stran. David zde klade důraz na správné vyhodnocení situace ze strany soudce – pokud se jedná o skutečnosti, které jsou pro dané právní posouzení věci významné a strany nevyvinou dostatečnou procesní aktivitu pro začlenění těchto skutečností do skutkových tvrzení, pak zde přichází prostor pro poučení soudem.⁶⁷

Jirsa vidí jako častý problém při uvádění skutkových tvrzení žaloby, příp. vyjádření k žalobám, které obsahují velmi stručná a obecná tvrzení. Přílohami žaloby je pak označena celá řada listin, aniž by bylo uvedeno, ke kterým skutkovým tvrzením se listiny vztahují a co má z nich být prokázáno. Soudce se pak často postaví do role procesního „vyšetřovatele“ a z přiložených listin domýšlí pravděpodobný úmysl účastníka ohledně toho, co mělo být

⁶⁶ Viz JIRSA, Jaromír in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 261 – 262.

⁶⁷ Viz DAVID, Ludvík. Poznámky k poučení účastníků soudem podle § 118a odst. 1, 2 OSŘ. *Právní praxe*, 2001, roč. 49, č. 10, s. 626 – 627.

účastníkem tvrzeno a co dotčenými listinami chtěl prokázat.⁶⁸ Zde s Jirsou naprosto souhlasím, neboť dle mého názoru není ve sporném řízení ovládaném dispoziční zásadou možné, aby soud jakkoli rezignoval na dotlačení účastníků k jejich procesní aktivitě, byť lze tímto způsobem soudní řízení častokrát značně urychlit a soudci v mnohých ohledech také usnadnit.

3.3 § 118a odst. 2 OSŘ – doplnění skutkových tvrzení při odlišném právní posouzení věci

Může se stát a často se také stává, že soud věc, která je předmětem žaloby, posoudí po právní stránce jinak, než účastníci. Na tyto situace směřuje právě ustanovení § 118a odst. 2. Dle Jirsy zákon předpokládá, že soudce si souzenou věc předběžně hmotněprávní kvalifikuje již v počátcích řízení, nikoli až před vyhlášením rozhodnutí. Jedině tak může poučení správně zacílit.⁶⁹

Ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ na první pohled vykazuje vazbu na odst. 1 téhož ustanovení, neboť stejně tak upravuje poučovací povinnost při nedostatku skutkových tvrzení. Drápal však jasně upozorňuje na ne pro každého na první pohled viditelný klíčový rozdíl mezi odst. 1 a 2, kdy oním rozdělovacím prvkem je procesní subjekt provádějící právní hodnocení. Zatímco dle odst. 1 se jedná o doplnění skutkových tvrzení o skutečnostech rozhodných pro objasnění věci z hlediska právního názoru účastníka, dle odst. 2 se jedná o právní kvalifikaci prováděnou soudem, kdy tato kvalifikace je odlišná od právního posouzení, z něž vycházel účastník řízení.⁷⁰ V případě odst. 2 je logické, že soudu chybí rozhodná skutková tvrzení, neboť jejich nutnost vyplynula právě až rozdílným právním posouzením věci.

Právě v tomto ustanovení lze spatřovat nejvyšší „riziko“ objasnění hmotněprávní situace účastníkům řízení. Jirsa dokonce toto ustanovení vidí jako čistě hmotněprávní poučovací povinnost soudu, kde je průlom do procesněprávní poučovací povinnosti zcela namísto, neboť soudce se zde hmotnému právu těžko vyhne.⁷¹

Zcela opačný názor zastal v jednom ze svých rozhodnutí NS, který odlišné právní posouzení věci kvalifikoval jako pouhý důvod pro poučení účastníka o povinnosti doplnit

⁶⁸ Srov. JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 22.

⁶⁹ Viz JIRSA, Jaromír in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 262 – 263.

⁷⁰ Viz DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 5 - mimořádná příloha, s. 19 a násl.

⁷¹ Srov. JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 23.

rozhodné skutečnosti, kdy tento důvod soud účastníkům však nesděljuje.⁷² K tomuto názoru se přiklání i Hamuláková (dříve Bartoníčková), která vidí možnost doplnění rozhodných skutečností např. formou vhodných dotazů, a to bez nutnosti sdělení hmotněprávního náhledu soudce.⁷³

Poměrně zajímavý názor publikoval Janoušek, jenž problém zavrhování hmotněprávního poučení spojuje s „malou odvahou soudce svůj právní názor nejen vyslovit, ale též ho i dostatečně odůvodnit a argumentačně podpořit.“⁷⁴ Tento argument dokládá i závěrečnou zprávou odborné zahraniční komise působící v rámci Twinning project *Judicia reform and Court Management*, publikované pod názvem *Návrhy reformy české justice na základě průzkumu soudů německými a anglickými experty v roce 2003: „Klíčovou roli v současné situaci české justice hraje vlastní chápání soudců. Zdá se, že bylo do značné míry utvořeno tradicí a historickým vývojem. Úzkostlivost, kterou nelze nevidět, nekoresponduje se znaky sebevědomí soudců.“*⁷⁵

Stručný avšak jednoznačný závěr, který je mi osobně nejbližší, vyvodil ÚS. Dle něj obsahem práva na spravedlivý proces právo účastníků mít možnost ve své věci reálně jednat před soudem, kdy toto právo spočívá mj. i ve skutkové a právní argumentaci. Změna právního názoru soudu by jim toto základní právo mohla odeprít, k čemuž v žádném případě nesmí dojít.⁷⁶ Dle mého názoru se zde jedná o poučení *sui generis*, kdy změna hmotněprávního posouzení věci soudem je primárně důvodem, proč soud poučení dle analyzovaného ustanovení poskytuje, avšak nezastávám názor, že toto hmotněprávní posouzení by mělo účastníkům zůstat skryto. Soudce by svůj právní názor měl účastníkům vyjevit, měl by se ovšem v zásadě vyvarovat důkladného rozebírání hmotněprávní úpravy a omezit se především na skutečnosti, které jsou důvodem pro doplnění skutkových tvrzení. Toto omezení vidím jako zcela korespondující z ustanovením § 5 OSŘ a jako takové mi brání v označení tohoto typu poučovací povinnosti jako poučení o hmotném právu.

⁷² Viz rozsudek NS ze dne 31. 10. 2008, sp. zn. 33 Odo 1213/2006. Stejně tak HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád; Soudní řád správní a předpisy souvisící: s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce: podle stavu k 1. 10. 2008*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2008, s. 146.

⁷³ Viz BARTONÍČKOVÁ, Klára. Poučovací povinnost soudu. *Jurisprudence*, 2006, roč. 16, č. 3, s. 14.

⁷⁴ Viz JANOUŠEK, Lubomír. Poučovací povinnost obecných soudů dle o. s. ř. v judikatuře Ústavního soudu. *Právní fórum*, 2004, roč. 1, č. 2, s. 54.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Viz náleží ÚS ze dne 27. 9. 2000, sp. zn. I ÚS 234/2000, podobně také náleží ÚS ze dne 3. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 618/2004.

3.4 § 118a odst. 3 OSŘ – doplnění důkazů

Ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ upravuje poučovací povinnost v případě, kdy soud zjistí, že účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení. Dle mého názoru se jedná o značně kontroverzní ustanovení, kdy nesprávně formulované poučení žalobce o označení potřebných důkazů může zanést mezi účastníky velmi citelnou nerovnost a naprosto obrátit situaci procesních stran. Domnívám se, že nezřídka v civilním, sporném řízení nastává situace, že žalobce opomene doložit důkaz k prokázání některého ze svých skutkových tvrzení – ať již z liknavosti, neznalosti hmotněprávní úpravy daného institutu nebo proto, že takový důkaz prostě neexistuje. Žalovaný zcela oprávněně v souladu se svým procesním postavením doufá, že do nastolení koncentrace řízení, tedy skutkového a důkazního stop stavu, žalobce tento nedostatek neodhalí. Práva náleží bdělým a žalobce lze za této situace těžko za bdělého považovat, a proto se spravedlivým výsledkem řízení jeví zamítnutí žaloby. Ovšem v této chvíli soud žalobce nejen že poučí o potřebě unesení důkazního břemene (což je naprosto v pořádku a koresponduje jak s ustálenou judikaturou NS a ÚS, tak s doktrínou procesněprávní poučovací povinnosti, viz výše) ale také žalobci doslova předestře, jaké důkazy od něj očekává. Domnívám se, že tímto soud žalovaného postaví do nezáviděníhodné situace, kdy mu zmaří zásadní prostředek strategie vedení sporu, čímž jej zásadně oproti žalobci znevýhodní.

Abychom se však nezabývali pouze nerovnosti účastníků zavedenou poučením žalobce, Horák s Hromadou upozorňují na případ, kdy soud nerespektuje meze procesní obrany žalovaného. Nepohybuje-li se soud při poučení o doplnění skutkových tvrzení či důkazů k jejich prokázání v mezích procesní obrany, kterou žalovaný zastává, může žalovanému předestřít způsob obrany, o kterém původně neuvažoval, neboť jej tento způsob ani nemusel napadnout.⁷⁷ Myslím si, že i v této situaci je znát citelný rozpor se zásadou rovnosti účastníků řízení.

ÚS se dokonce zabýval i nerovností účastníků jiných řízení na sobě zdánlivě nezávislých. Dle ÚS „*obecné soudy nedostály své poučovací povinnosti, když nevzaly v úvahu všechny okolnosti daného případu. Obecné soudy ryze formálním výkladem § 5 ve spojení s § 118a OSŘ a s odkazem na ‚konstantní‘ judikaturu a možnost porušení zásady rovnosti účastníků řízení dospěly k závěru, že nejsou splněny podmínky pro poučení stěžovatele. Zcela přitom ignorovaly skutečnost, že nedostatek žaloby stěžovatele plynul z nejednotnosti jejich*

⁷⁷ Viz HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 492.

vlastní rozhodovací činnosti. Nejednotnost rozhodovací činnosti obecných soudů zakládá nerovnost mezi jednotlivými žalobci.“⁷⁸

Stejný názor zastává i Jirsa, který v tomto ustanovení vidí ze všech tří odstavců nejzásadnější rozpor se zásadou rovnosti stran vyplývající z jejich kontradiktorního postavení, kdy se straně, již není poučování poskytováno, může jevit jako vysoce nespravedlivé, že soud „pečuje“ o toho z účastníků, který se doposud chová nezodpovědně. Problém vidí i v koncepci poučení při jednání, kdy zákon sice ukládá poučenému účastníku označit důkazy bez zbytečného odkladu, jen těžko lze ale očekávat, že tyto důkazy předloží ještě při tomtéž jednání, musí tedy dojít k odročení. Tímto dochází k rozporu se zásadou rychlosti a hospodárnosti soudního řízení.⁷⁹

Domnívám se, že poučení dle § 118a odst. 3 OSŘ skýtá značnou hrozbu narušení rovnosti stran, nejedná se však o problém, kterého by se nedalo vyvarovat, a to zejména pečlivou přípravou soudce a jeho pokud možno bezchybnou orientací ve věci i v samotném soudním spisu. Jen tak může soudce poskytnout účastníkům cílené a především, s ohledem na zásadu rovnosti stran a rovnosti zbraní, citlivé poučení. I přes veškerou snahu soudce se však dle mého názoru nikdy nelze zcela vyvarovat rizika toho, že soudce poučí účastníka, který si to „nezaslouží“, neboť rozeznat, zda účastníkově nezodpovědné jednání je jeho taktikou vedení sporu či pouhou neznalostí, by se blížilo čtení myšlenek. Jsem si vědoma, že neznalost práva, a to ani práva procesního, neomlouvá, ovšem za situace, kdy v českém civilním procesu neexistuje s výjimkou řízení o dovolání povinné advokátní zastoupení, je nutné výše zmíněné riziko přijmout. V opačném případě bych se obávala až odpírání přístupu k soudu na základě nemožnosti doložit svá tvrzení relevantními důkazy, neboť účastník o své důkazní povinnosti a důkazním břemenu nebyl poučen.

3.5 § 118a odst. 4 OSŘ – poučení o ostatních procesních právech

Ustanovení § 118a odst. 4 OSŘ neupravuje nijak specifické poučení při jednání, vymyká se však předchozím odstavcům tím, že upravuje poskytnutí poučení pouze nezastoupenému účastníku. Jedná se o jediné ustanovení týkající se poučovací povinnosti,

⁷⁸ Viz náleze ÚS ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 2087/08.

⁷⁹ Srov. JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 23 – 24, podobně JIRSA, Jaromír in HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: HBT, 2014, s. 264. Stejná kritika se objevuje i u Hamulákové (Bartoničkové), srov. BARTONIČKOVÁ, Klára. Poučovací povinnost soudu. *Jurisprudence*, 2006, roč. 16, č. 3, s. 12.

kdy zákon rozlišuje mezi účastníkem zastoupeným advokátem a účastníkem nezastoupeným, jinak je poučovací povinnost soudu zakotvena obecně vůči všem účastníkům bez rozdílu.

Řada autorů vidí právě v tomto nerozlišování problém soudní praxe. Dle Winterové je tento stav nežádoucí a popírá smysl jak institutu poučovací povinnosti, tak i právního zastoupení, neboť poučení soudu může v krajním případě znamenat zásah do koncepce zvolené advokátem, nebo také narušení důvěry mezi advokátem a jeho klientem. Winterová by v odlišení zastoupených a nezastoupených účastníků viděla možnost zkvalitnění poskytovaných právních služeb, a to zejména ve vztahu k obecným zmocněncům, kdy soud by mohl odlišovat, zda jde o zastoupení osobou práva znalou, případně se jedná o zastupování z jiného důvodu, než je odbornost zástupce (např. příbuzní).⁸⁰ Jirsa dokonce v zakotvení odlišení poučení zastoupených a nezastoupených účastníků vidí koncepci, ke které by měl zákonodárce v civilním právu procesním v budoucnu směřovat.⁸¹

K výše citovaným názorům bych si dovolila vyjádřit rozporuplný postoj. Chápu argumentaci Winterové, kdy soud může svým poučením narušit koncepci advokáta a tím narušit jeho vztah s klientem, na druhou stranu však jedná-li se o advokáta schopného a znalého civilně procesního práva (a budu předpokládat, že takovými jsou všichni), jediná újma, která poučením soudu může účastníkovi v takových případech vzniknout, je to, že účastník si dané poučení vyslechne dvakrát, a to nejprve na poradě se svým advokátem a poté z úst soudce. V takovémto zakotvení nevidím ani porušení zásady rovnosti stran, nenacházím zde jiné riziko než zmíněné „dvojité“ poučení. Naopak bych jistou nerovnost viděla při výraznějším zakotvení role zástupce účastníka při jeho poučení v tom, že účastník nezastoupený advokátem může vzbuzovat jistou „závist“ u účastníka zastoupeného, neboť on si své poučení (právní služby advokáta) musí platit, ovšem nezastoupený účastník obdrží poučení od soudu „zadarmo“. Dle mého názoru je tedy zcela v pořádku, když soud o jiných procesních právech a povinnostech poučuje pouze nezastoupeného účastníka s ohledem na jeho čistě laické vystupování před soudem. Otázkou je však praktické provedení tohoto poučení, když jej soud poskytuje ústně při jednání a poučení by z hlediska obsahu bylo určeno oběma stranám, jedna z nich je však zastoupena advokátem. OSŘ nezakotvuje žádnou možnost donutit zastoupeného účastníka opustit jednací síň, proto je zřejmé, že poučení uslyší

⁸⁰ Viz WINTEROVÁ, Alena. Koho a o čem v procesu poučovat? (Ještě k § 5 OSŘ). *Právní praxe*, 1995, roč. 43, č. 1, s. 47.

⁸¹ Viz JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 21.

i zastoupený účastník, kterému by však v souladu s ustanovením § 118a odst. 4 OSŘ mělo zůstat odepřeno.⁸²

Budoucí směřování poučovací povinnosti, a to zejména dle § 118a OSŘ, bych ale opravdu nechala v dikci soudce, neboť i zde platí zásada, že soud zná právo a kdo jiný než soudce, který spor rozhoduje, dokáže posoudit danou procesní situaci ve vztahu ke kýženému výsledku, tedy k vydání meritorního rozhodnutí. Toto pojetí poučovací povinnosti je v souladu i s tzv. sociální koncepcí civilního procesu, kdy soudce nemá vystupovat jako pouhý arbitr sporu a nechávat účastníky disponovat se skutkovým stavem věci. Zastánci sociální koncepce vidí v přílišně formální aplikaci zásady projednací riziko znevýhodnění sociálně slabší strany, která by si nemohla dovolit právní zastoupení, a tak by z důvodu neznalosti procesního práva nemusel být ve sporu úspěšná. Prohloubení poučovací a dotazovací povinnosti soudu má tomuto zabránit, ale také zvýšit funkčnost, efektivnost, rychlost a hospodárnost civilního soudnictví.⁸³

3.6 Forma poučení

Co se týče podání poučení, resp. jeho formy, jak vyplývá z dikce ustanovení, nutnost poučení vyplyne zásadně při jednání soudu, poučit lze tedy jen ty účastníky, kteří jsou jednání osobně přítomni. Tento názor zastává ve své judikatuře i ÚS: „ *Ustanovení § 118a o. s. ř. upravuje jen poučovací povinnost soudu při jednání. Znamená to, že účastník, který se nedostavil k jednání a včas nepožádal z důležitého důvodu o odročení, tím osudu znemožnil, aby mu soud poskytl poučení podle ustanovení § 118a o. s. ř., jestliže soud projednal věc v nepřítomnosti takového účastníka v souladu s ustanovením § 101 odst. 3 o. s. ř. Nemohl-li soud poskytnout účastníku poučení podle ustanovení § 118a o. s. ř. proto, že se účastník nedostavil k jednání, není oprávněn ani povinen mu sdělovat potřebná poučení jinak a není ani povinen jen z tohoto důvodu odročovat jednání (rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. března 2010, sp. zn. 28 Cdo 3665/2009). Ústavní soud již ve své dřívější judikatuře vyslovil, že zásad spravedlivého procesu (článek 36 odst. 1 Listiny) se nemůže dovolávat ten účastník řízení před obecnými soudy, který, ač byl řádně a včas (ustanovení § 115 odst. 2 o. s. ř.) o jednání obecného soudu uvědomen, toto jednání zmeškal, nebo ten, kdo řádně a včasné uplatnění svých procesních práv zanedbal; totéž platí i v případech, spočívá-li nedostatek procesní aktivity či obezřetnosti na straně advokáta, jehož si účastník řízí před obecnými*

⁸² Shodně vedoucí práce ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu. *Právní fórum*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 116.

⁸³ Srov. MACUR, Josef. Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. *Bulletin advokacie*, 1998, roč. 28, č. 9, s. 9.

soudy (jinými orgány veřejné moci) zvolil a který za řádný výkon převzatého zastoupení podle zákona a pravidel svého povolání odpovídá.“⁸⁴ Z rámce konstantní judikatury ÚS však vybočil případ, kdy v řízení o zaplacení peněžité částky byla žalovanou stranou sporu osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům (dnes dle OZ ve svéprávnosti). Během řízení došlo ke změně opatrovníka žalovaného, ovšem k jednání před odvolacím soudem byl předvolán opatrovník původní a obecný zmocněnec. Nový opatrovník se přesto o jednání odvolacího soudu dozvěděl, ovšem ze zdravotních důvodů, jež náležitě doložil, se z jednání omluvil. O odročení jednání opatrovník nepožádal, Při jednání odvolacího soudu, kde byl přítomen pouze žalobce, soud provedl dokazování spisem soudu prvního stupně, z něhož vyvodil zásadní závěr pro změnu právního hodnocení věci, a to tak, že žaloba je důvodná a žalobce má právo na zaplacení peněžité částky. Žalovaný o této změně nebyl nikterak uvědomen, na odročené jednání za účelem vyhlášení rozsudku nebyl opatrovník ani obecný zmocněnec žalovaného předvoláván. ÚS dovodil, že v daném případě bylo zasaženo do ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces stěžovatele (žalovaného). Opatrovník sice nebyl procesně aktivní a nepožádal o odročení jednání, dle ÚS ale těžko mohl dle dosavadních výsledků tušit, že odvolací soud věc posoudí po právní stránce zcela jinak, než soud prvního stupně. Obzvláště obezřetně měl dle ÚS odvolací soud také postupovat proto, že se jednalo o osobu omezenou ve způsobilosti k právním úkonům (dnes dle OZ ve svéprávnosti) a při jednání odvolacího soudu nebyl přítomen nikdo, kdo by práva této osoby hájil, čímž došlo k porušení zásady rovnosti účastníků řízení.⁸⁵

Judikatura dovodila, že soud poučení dle § 118a odst. 1 – 3 OSŘ neposkytuje, např. jedná-li se o věc skutkově jasnou (žalobu je možné zamítnout již na základě tvrzení žalobce a žalobního petitu)⁸⁶, nebo vyplývají-li důvody možného neúspěchu ve sporu ze spisu a předchozího postupu soudu v řízení, resp. z právního názoru soudu vyšší instance publikovaného v rozhodnutí, jenž bylo účastníkovi doručeno a s nímž se měl seznámit.⁸⁷

Jelikož se jedná o poučení ústní, jeho provedení je nutné pečlivě zaprotokolovat, kdy svůj význam má protokolace především tam, kde se poučený účastník rozhodne nechovat v souladu s tímto poučením.⁸⁸ Mj. David z ustanovení § 118a OSŘ dovozuje i možné poučení písemnou formou, kdy poučení soud doručuje účastníkům mezi jednáními, je-li jednání

⁸⁴ Viz usnesení ÚS ze dne 27. 10. 2010, sp. zn. III. ÚS 2848/10.

⁸⁵ V podrobnostech viz náleží ÚS ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 173/06.

⁸⁶ Viz usnesení NS ze dne 17. 5. 2011, sp. zn. 22 Cdo 31/2009.

⁸⁷ Viz rozsudek NS ze dne 11. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1006/2005.

⁸⁸ Srov. BUREŠ, Jaroslav in DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 831, nebo náleží ÚS ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/06.

odročeno, přičemž tento postup opírá o ustanovení § 5 a § 101 odst. 1 písm. a) OSŘ.⁸⁹ Domnívám se, že i tato písemná forma může být vhodnou variantou poskytování poučení.

Co se týče samotného podání poučení, Svoboda všechna poučení dle § 118a OSŘ chápe jako jakýsi „balíček“, a přesně takto nad poskytnutím poučení uvažuje, tedy že soud by měl účastníky podle všech odstavců poučit dohromady, a to nejpozději před ukončením dokazování.⁹⁰ Zde se dle mého názoru však autor nevypořádává s rozdílností, která panuje v účelovém určení poučení dle jednotlivých odstavců i přes jejich systematickou provázanost. Proto se mi poskytování všech poučení dohromady a v jeden čas nejeví jako ideální řešení s ohledem na odlišné procesní situace i časové okamžiky, ve kterých může potřeba poučení dle §118a OSŘ nastat.

Nepoučení ve smyslu § 118a OSŘ NS považuje za vadu řízení⁹¹, přičemž dle současného znění OSŘ se o vadu řízení jedná, jen jestliže potřeba uvést další tvrzení nebo důkazy vyplyne z odlišného právního názoru odvolacího soudu.⁹²

3.7 Zákaz poučení o hmotném právu v řízení ve věcech péče o nezletilé děti

Nejen v typicky sporných řízeních činí současná právní úprava problémy. Mnoho otázek vyvstává v každodenní praxi také soudcům opatrovnických úseků, a to především v řízeních týkajících se úpravy péče o nezletilé dítě. Hlavním problémem, se kterým se aplikační praxe často potýká, je nepochopení pojmu a obsahu rodičovské odpovědnosti v dikci současné právní úpravy obsažené v OZ. Nejtvrdějším kamenem úrazu se zdá být pro laickou veřejnost odlišení pojmu osobní péče o dítě a péče v širokém slova smyslu, kdy rodiče, často zmítáni emocemi, netuší o právech a povinnostech v rámci rodičovské odpovědnosti ničeho, a tato neznalost může vést k prohlubování nepochopení a vyostřování rodičovského konfliktu, kdy nakonec nejvíce utrpí nezletilé dítě. Základní otázka je tedy nasnadě, tj. zda je absence poučení o hmotném právu v těchto specifických řízeních v pořádku, nebo v jejím důsledku ochrana práv dítěte zakotvená i ÚPD pokulhává. Jak již bylo uvedeno v úvodu této práce, hlavním inspiračním zdrojem pro tuto podkapitolu mi byla má praxe v justici.

⁸⁹ Viz DAVID, Ludvík. Poznámky k poučení účastníků soudem podle § 118a odst. 1, 2 OSŘ. *Právní praxe*, 2001, roč. 49, č. 10, s. 625.

⁹⁰ Viz SVOBODA, Karel. Soud je povinen poučovat. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 16.

⁹¹ Srov. např. rozsudek NS ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. 29 Odo 850/2001.

⁹² § 213b odst. 2 OSŘ

3.7.1 Hmotněprávní rámec – rodičovská odpovědnost

I přes to, že téma mé práce je čistě procesní povahy, pro uvedení do kontextu této podkapitoly je třeba nastínit i její hmotněprávní rámec. Hmotné právo obsah rodičovské odpovědnosti upravuje v § 858 OZ: „*Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.*“ Z dikce ustanovení doktrína vyvozuje základní složky rodičovské odpovědnosti:

1. složka osobní – nazývána také péče v nejširším slova smyslu, zahrnuje osobní péči (péče v užším slova smyslu) a jiné složky péče (ochranu dítěte, udržování osobního styku, zajištění jeho výchovy, vzdělání, péči o zdraví, určení bydliště dítěte)
2. zastupování dítěte (rodič jako tzv. zákonný zástupce)
3. správa jmění dítěte.⁹³

Dle § 865 odst. 2 OZ „*rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům a má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.*“ Jak vyplývá z dikce tohoto ustanovení a také ustanovení § 858 OZ, do nositelství a rozsahu rodičovské odpovědnosti může zasáhnout jen soud. Nejběžnější situací, kdy soud rozhoduje nikoli o nositelství rodičovské odpovědnosti, ale o faktickém omezení výkonu jedné její složky, je rozvod manželství rodičů nezletilého dítěte. Dle § 906 odst. 1 OZ „*než soud rozhodne o rozvodu manželství, nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat.*“ V souladu s § 907 odst. 1 OZ soud může dítě svěřit do péče jednoho z rodičů, do střídavé péče, do společné péče, případně i do péče jiné osoby. Je zřejmé, že zde se jedná o péči v užším slova smyslu, tedy o péči osobní, péči o rozumový a mravní vývoj, péči o zdraví apod., soud nezasahuje do jiných složek rodičovské odpovědnosti. O tomto výkladu pojmu péče pak jak se zdá, není v českém odborném prostředí sporu.⁹⁴

I když zde je soudní rozhodnutí o tom, kdo má dítě v péči, je třeba mít v patrnosti ustanovení § 877, který normuje tzv. záležitosti pro dítě významné, na kterých je třeba, aby se rodiče vždy dohodli. Nedohodnou-li se, rozhodne na návrh jednoho z rodičů soud. Zákon

⁹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka in HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 188 a násl.

⁹⁴ Zde opět vycházím ze svých praktických zkušeností z opatrovnického oddělení OS.

demonstrativně uvádí jako záležitost pro dítě významnou nikoli běžné léčebné zákroky, určení bydliště dítěte, volbu vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.⁹⁵

3.7.2 Procesní rámec

S účinností od 1. 1. 2014 jsou řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kam spadá i rozhodování o péči a výživě nezletilého, upravena v ZŘS. Pro ZŘS byla zvolena tzv. minimalistická koncepce, tedy aby v něm nebyla zbytečně opakována ustanovení OSŘ a byl zdůrazněn charakter ZŘS jako specifického zákona pro nesporná řízení, podpůrně působícího vedle hlavního kodexu civilního procesu, kterým je OSŘ.⁹⁶

Hned § 1 odst. 2 ZŘS zavádí princip tzv. obecné subsidiarity OSŘ, kdy na věci, které nejsou v ZŘS upraveny, se použije úprava OSŘ. Jedná se tedy především o ustanovení první části OSŘ, upravující obecné instituty civilního řízení.⁹⁷ Zde spadá i úprava poučovací povinnosti soudu. Jak tedy vyplývá, ZŘS nezavádí separátní úpravu poučovací povinnosti a na řízení dle tohoto zákona se z hlediska poučení o hmotném právu beze zbytku aplikují ustanovení OSŘ.

3.7.3 Důsledky nepochopení věci a možné varianty řešení

Jak již bylo výše zmíněno, rozhoduje-li soud o péči o nezletilé dítě, jedná se o péči v tom nejužším slova smyslu, o péči faktickou. Rodič, který o dítě pečuje, rozhoduje např. o tom, co bude mít dítě ten den k svačině, co si na sebe oblékne a když ho bolí v krku, zda mu v lékárně koupí pastilky nebo raději sprej. Naopak, když dítě v rámci styku pobývá u druhého rodiče, tato „rozhodnutí“ přísluší jemu. Fakticky tedy v tomto rozsahu dojde k omezení výkonu pouze jedné jediné složky rodičovské odpovědnosti u rodiče, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče. Nositeli rodičovské odpovědnosti zůstávají oba rodiče a jejich postavení je mimo složku osobní péče naprosto rovnocenné.⁹⁸ Rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, je stále zákonným zástupcem dítěte a stále spravuje jeho jmění. Stále rozhoduje o nikoli běžných léčebných zákrocích (např. léčba vážné nemoci, operace), o určení bydliště dítěte, o

⁹⁵ Viz § 877 OZ.

⁹⁶ K tomu srov. KORBEL, František, PRUDÍKOVÁ, Dana. *Ministerstvo spravedlnosti dokončilo doprovodnou legislativu k rekonstrukci soukromého práva* [online]. občanskýzákoník.justice.cz, 14. ledna 2013 [cit. 22. února 2017]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/infocentrum/media/516-ministerstvo-spravedlnosti-dokoncilodoprovodnou-legislativu-k-rekodifikaci-soukromeho-prava>>.

⁹⁷ Viz LEVÝ, Jiří in SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 3.

⁹⁸ Blíže viz PTÁČEK, Lubomír in MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975*. Praha: Leges, 2016, s. 1324.

volbě jeho vzdělání či budoucího povolání. Ve specifických případech může jít i o volbu příslušnosti k církvi či zaměření volnočasových aktivit dítěte.⁹⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že nastíněný problém není problémem nedokonalosti hmotněprávní úpravy, ale spíše obecného povědomí společnosti o jejím obsahu, respektive o tom, jak má být tento vykládán. Problém je pak o to složitější, že nesprávný výklad si nevytváří aplikační praxe, ale laická veřejnost, jež je šíří a dále ukotvuje. Nutno podotknout, že situaci pak samotná aplikační praxe někdy nenapomáhá, neboť, čas od času se s nepochopením významu úpravy porozvodové péče lze setkat i z úst advokáta, v horším případě i soudců.¹⁰⁰

Řešení problému vidím několik, nicméně každé z nich skrývá svá úskalí. Jak již bylo několikrát v této práci zmíněno, zákaz poučení o hmotném právu má základ v garanci rovného postavení účastníků řízení jako základního aspektu práva na spravedlivý proces zakotveného v LZPS i EÚLP. Zde je však třeba vzít v úvahu charakter řízení upravených v ZŘS, a to především absenci kontradiktorního postavení účastníků. Rodiče v řízení nestojí proti sobě, naopak by měli zůstat spojeni za účelem ochrany zájmů jejich nezletilého dítěte. Poučení o obsahu rodičovské odpovědnosti by zde nezakládalo nerovnost účastníků, naopak by oběma rodičům pomohlo v realizaci jejich práv a povinností vyplývajících z hmotného práva. Nicméně jak již bylo výše řečeno, zákon v těchto věcech žádnou výjimku nestanovuje a klíčová judikatura prozatím chybí.

Zajímavým institutem nově zavedeným ZŘS je tzv. jiný soudní rok. Podstatou jiného soudního roku je možnost soudu sejít se s účastníky a probrat s nimi nastalou situaci v méně formálním prostředí, než je jednací místnost. Právě takto se může soudce ve své kanceláři sejít s rodiči a opatrovníkem nezletilého a vše jim vysvětlit. Takto nastavená právní úprava umožňuje soudci neformálně hovořit s účastníky i jejich zástupci a zmírnit takto i případný rodičovský konflikt, což je mimo jiné dlouhodobým cílem zastánců interdisciplinární spolupráce a zavedení modelu tzv. Cochemské praxe v České republice.¹⁰¹ Základním problémem souvisejícím s nařizováním jiného soudního roku je časový tlak na opatrovnícké soudce a především ve většině případů nedostačující zázemí soudních budov pro takováto setkávání. Je také třeba zdůraznit, že i při jiném soudním roku platí pravidla § 5 OSŘ, tedy ani

⁹⁹ Srov. WESTPHALOVÁ, Lenka in ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 77.

¹⁰⁰ Zde opět vycházím ze svých praktických zkušeností.

¹⁰¹ K institutu jiného soudního roku viz dále ŠÍNOVÁ, Renáta in ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 246 - 247. K modelu Cochemské praxe blíže viz ROGALEWICZOVÁ, Romana, CIRBUSOVÁ, Martina (eds.) *Cochemská praxe v ČR. Sborník*. Brno: Tribun EU, 2015, 47 s. Dostupné také na <http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Sborniky/Cochemska_praxe_v_CR.pdf>.

zde není možnost o hmotném právu poučovat. Mám zde tedy na mysli spíše neformální pohovor s rodiči, kdy by jim soudce víceméně osvětlil situaci, ve které se nachází, než striktní poučení.

V souvislosti s výše zmíněnou interdisciplinární spoluprací je otázkou role opatrovníka nezletilého, tedy OSPOD v případě poučení rodičů o obsahu rodičovské odpovědnosti. § 11 odst. 1 ZSPOD upravuje poradenskou činnost OSPOD, které zřizuje obecní úřad obce s rozšířenou působností. V souladu s tímto ustanovením by tak OSPOD měl být prvním orgánem, který se setká s rodiči čelícími rodičovskému konfliktu a také tím prvním, kdo se o zmírnění tohoto konfliktu pokusí.¹⁰² OSPOD by měl být tím neutrálním prostředníkem mezi rodiči, který by je měl poučit o právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a odstranit případná nedorozumění či nepochopení. Bohužel, takto to málokdy funguje. OSPOD v řízeních často figuruje jako orgán, který sepíše návrh jednomu z rodičů, kdy druhého rodiče potom staví do pozice toho, který „má proti sobě úřady“, případně pouze formálně prošetří poměry rodičů s konstatováním, že výsledné rozhodnutí ponechává na úvaze soudu, nebo naopak zcela mimo svou kompetenci hodnotí výchovné schopnosti rodičů. Problémem je také ne vždy komplexní vzdělávání pracovníků OSPOD nejen v oblasti psychologie a mediace, ale také co se týče právní úpravy.

V neposlední řadě se lze setkat s názorem, že vyřešení věci by napomohlo poučení v písemném vyhotovení rozsudku o úpravu poměrů nezletilého dítěte.¹⁰³ Je zjevné, že měl-li by rodič v rozsudku napsáno, že svěřením dítěte do péče jej neopravňuje ke změně jeho bydliště atd. bez souhlasu druhého rodiče, bylo by pro dotyčného rodiče složitější tvrdit, že nevěděl, že mu dané nepřisluší. Toto možné řešení se však dostává do rozporu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt*. Je sice pravdou, že především rodiče by se měli informovat, co rodičovská odpovědnost obnáší, ale v situaci, kdy se jedná o zájem dítěte, které bývá konečným rozhodnutím zpravidla nejvíce dotčeno, by výslovné poučení dané rodičům písemně odstranilo jejich nejistotu a případně rozpory, a to v zájmu všech.

¹⁰² Srov. § 11 odst. 1 ZSPOD: „*Obecní úřad obce s rozšířenou působností*

a) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,

b) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,

c) pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou,

d) poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte,

e) poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu; přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy.“

¹⁰³ Tento názor mj. zastává i vedoucí této práce JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.

Jako nejlepší řešení považuji systematická školení pracovníků OSPOD k této problematice, kdy tito budou poté moci informace takto získané předávat rodičům, stejně tak v metodách interdisciplinární spolupráce, kdy v problematických situacích budou zapojeni všichni, jejichž pomoci je třeba.

Závěr

V této diplomové práci byla zpracována problematika poučovací povinnosti soudu v civilním řízení v rámci ústavněprávních souvislostí se základním právem účastníků na spravedlivý proces. Jak již bylo v úvodu avizováno, nedošlo ke zpracování komplexní analýzy všech poučení, které OSŘ normuje, avšak přesto se domnívám, že práce nabízí zajímavý pohled na tuto problematiku optikou ústavně garantovaných práv. Přitom jsem postupovala v souladu s hlavním cílem práce, tedy mou snahou bylo především zhodnotit konformitu právní úpravy poučovací povinnosti s ústavním pořádkem.

Jak vyplynulo hned v počátku první kapitoly, definovat samotnou poučovací povinnost je poměrně obtížné. Při bližším studiu pramenů je však možné shrnout, že definice poučovací povinnosti je odvozena především z jejího obsahu, čímž je poskytování informací účastníkům řízení (případně dalším osobám na řízení zúčastněným, jimž práva a povinnosti vyplývají pouze v určité fázi řízení) o jejich právech a povinnostech vyplývajících z procesněprávních předpisů, a to tak, aby účastníkům nebylo odepřeno právo na přístup k soudu, tedy aby z důvodu neznalosti svých procesních práv a povinností neutrpěli újmu na svých právech, jímž má právě soudní moc poskytovat ochranu. Právo na soudní ochranu neobsahuje nárok žalobce na úspěch ve věci, ale garantuje projednání jeho věci nestranným a nezávislým soudem v řízení splňujícím všechny ústavní i zákonné požadavky. V souvislosti s poučovací povinností vystupuje do popředí především zásada rovnosti účastníků, kdy poskytnuté poučení by mělo právě tuto rovnost zavádět, nikoli ji narušovat, a to taktéž v souladu se zásadou rovnosti zbraní, jež ze zásady rovnosti účastníků vyplývá, tedy že poučení by nemělo poskytnout jednomu z účastníků právní prostředky, které by jej zásadně zvýhodnily vůči protistraně. Domnívám se, že tomuto lze zabránit citlivým, adresným a promyšleným poučením, jehož formulace však klade větší nároky na přípravu soudce, což není nepřiměřený požadavek s ohledem na postavení soudce v řízení a jeho roli při hledání práva (a snad i spravedlnosti). V odborných kruzích často (s nadsázkou) traktovaná věta, že „*k soudu se nechodí pro spravedlnost, ale pro rozsudek*“ by tak s generací soudců, kteří berou své povolání vážně, ale neberou zas až tak vážně sebe, mohla pomalu vymizet.

V souvislosti s touto úvahou vystupuje do popředí mnohokrát diskutovaný zákaz poučení i hmotném právu, resp. zakotvení pouze poučení o právech a povinnostech vyplývajících pouze z práva procesního. Zavedení poučovací povinnosti soudu při jednání dle § 118a OSŘ, a to především jeho odstavců 1 – 3 však zvedlo vlnu názorů týkající se toho, zda tento zákaz stále platí. Konzervativnější část odborné veřejnosti (dr. Jaroslav Bureš, dr.

Ljubomír Drápal, dr. Klára Hamul'áková, doc. Petr Hlavsa) zastává názor, že poučení o hmotném právu je stále zapřeno.¹⁰⁴ Naopak dr. Karel Svoboda hovoří přímo o hmotněprávní poučovací povinnosti soudu, či alespoň o poučení směřující k hmotnému právu.¹⁰⁵

Rozporuplné názory vyvolává též posouzení ustanovení § 118a odst. 1 – 3 v souvislosti se zásadou rovnosti účastníků a zásadou rovnosti zbraní, resp. zda poskytování poučení dle těchto ustanovení tuto rovnost nenarušuje. Dle mého názoru je v případě § 118a odst. 1 – 3 OSŘ třeba uchýlit se k interpretaci účelu, který zákonodárce vedl k zakotvení této poučovací povinnosti. S ohledem na přirozený vývoj sporného řízení a požadavky kladené na účastníky ohledně jejich znalosti právních předpisů (zejména tak složitý a praxí ne zcela jednotně vykládaný institut břemene tvrzení a důkazního břemene) zákonodárce přijímá určité riziko narušení rovnosti stran, resp. přenáší odpovědnost za toto riziko na samotného soudce, který by se s ním měl vypořádat a správným vedením sporu nedůvodné rozdíly mezi účastníky nevnašet. Zákonodárce tedy v případě § 118a odst. 1 – 3 dal najevo, jak velký význam přisuzuje zásadě předvídatelnosti soudního rozhodování. Koneckonců zakotvení této poučovací povinnosti je beneficiem především pro účastníky samotné, neboť vnáší do řízení transparentnost postupu soudu, možnost dozvědět se, jak si v řízení prozatím „stojí“ dříve než v odůvodnění písemného vyhotovení rozsudku, a následně na nastalou procesní situaci pružně reagovat (ať již doplněním skutkových tvrzení či důkazů k jejich prokázání). I přes to, že zastávám názor, že právní posouzení soudu z hlediska hmotného práva nemusí zůstat pro účastníky „skrytou komnatou“, nesdílím názor Svobody, že se jedná o poučení o hmotném právu, ale spíše o poučení, jehož základem je hmotněprávní postavení účastníkům přičemž není úkolem soudu veškeré tyto hmotněprávní aspekty s účastníky rozebírat, ale reflektovat pouze ty, které mají dopady do práva procesního.

Z hlediska konformity ustanovení § 118a odst. 1 – 3 se zásadou rovnosti účastníků mi nezbyvá než souhlasit s názorem ÚS: *„Podmínky a hranice poučovací povinnosti obecných soudů jsou ústavně dány (vymezeny) především příkazanou nestranností obecných soudů (čl. 36 odst. 1 LZPS) a dále zásadou rovnosti účastníků v řízení (čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 LZPS), a to bez ohledu na to, o jaké řízení jde, či jaká věc má být projednána, z těchto*

¹⁰⁴ Srov. DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, 1600 s., BARTONÍČKOVÁ, Klára. *Poučovací povinnost soudu. Jurisprudence*, 2006, roč. 16, č. 3, s. 10 – 16, HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád; Soudní řád správní a předpisy souvisící: s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce: podle stavu k 1. 10. 2008*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2008, 647 s.

¹⁰⁵ Srov. SVOBODA, Karel. *Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 46 – 49, SVOBODA, Karel. *Soud je povinen poučovat. Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 16 – 18.

*ústavních kautel nesmí procesní poučení obecných soudů vykročit. Takto ústavně restriktivně chápaná poučovací povinnost obecných soudů ve svých důsledcích znamená, že obecným soudem poskytnuté poučení nikterak nesmí zmenšit vlastní odpovědnost účastníka řízení za jeho procesní postup v řízení, včetně odpovědnosti za to, zda v řízení před obecným soudem vystupuje sám nebo za pomoci zástupce, včetně vlastní odpovědnosti za jeho volbu.*¹⁰⁶

Zcela specifickým rozměru nabývá zákaz poučení o hmotném právu v řízení ve věcech péče o nezletilé děti, kdy rodiče neznají právní úpravu rodičovské odpovědnosti a mají obavu, že svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů dojde k odstavení druhého rodiče od rozhodování o dítěti. Z praktických zkušeností si zde dovoluji poznamenat, že většina opatrovnických soudců mimo protokol rodičům ještě před zahájením jednání celou situaci zcela neformálně vysvětlí a objasní jim jejich povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti i po tom, co bude dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů. Jakkoli se může zdát tento postup kontroverzní, nutno podotknout, že v naprosté většině situací bývá úspěšný a vede k utnutí rodičovského konfliktu hned v jeho počátcích, tedy k uzavření dohody rodičů. S ohledem na zájem dítěte je to to nejlepší, co si lidé rodinnému právu se věnující, mohou přát.

Na úplný závěr nezbývá než podotknout, že se zcela ztotožňuji s názorem Janouška, tedy že otázka přístupu k poučovací povinnosti není otázkou novelizace zákona, ale především změny chápání a výkladu procesních norem, stejně tak jako ve snaze pojmout právo především jako soubor hodnot.¹⁰⁷ Uzavírám proto, že samotná právní úprava poučovací povinnosti v OSŘ netrpí nedostatky, které by ji stavěly do rozporu s ústavním pořádkem. Jistými nedokonalostmi však trpí výklad těchto ustanovení, především ze strany soudců. Spíše než o neznalost práva se ale u soudců jedná o laxní přístup k poučovací povinnosti jako takové, resp. nedostatek povědomí o následcích nesprávného či necitlivého poučení. Domnívám se, že pro nápravu těchto nedostatků by stačilo snažit se o komplexní vzdělávání personálního substrátu justice.

¹⁰⁶ Viz nález ÚS ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96.

¹⁰⁷ Viz JANOUŠEK, Lubomír. Poučovací povinnost obecných soudů dle o. s. ř. v judikatuře Ústavního soudu. *Právní fórum*, 2004, roč. 1, č. 2, s. 57.

Bibliografie

Monografie

HLAVSA, Petr. *Občanský soudní řád; Soudní řád správní a předpisy související: s úvodem k aplikaci komunitárního práva a k předběžné otázce: podle stavu k 1. 10. 2008. 5. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Linde, 2008, 647 s.

HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, 112 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2015, 366 s.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva.* Praha: C.H.Beck, 1995, 247 s.

MACUR, Josef. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení.* Brno: Masarykova univerzita, 2001, 220 s.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace.* 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2011, 276 s.

SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, 458 s.

ŠÍNOVÁ, Renáta, WESTPHALOVÁ, Lenka, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Rodičovská odpovědnost.* Praha: Leges, 2016, 352 s.

ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou.* 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2009, 1263 s.

Komentáře

DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, 1600 s.

HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78g občanského soudního řádu.* Praha: HBT, 2014, 515 s.

HAVLÍČEK, Karel (ed.) *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu.* Praha: HBT, 2014, 601 s.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655 – 975.* 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 2064 s.

SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář.* 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, 1422 s.

SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2015, 1056 s.

Odborné články

BARTONÍČKOVÁ, Klára. Poučovací povinnost soudu. *Jurisprudence*, 2006, roč. 16, č. 3, s. 10 – 16.

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. K procesnímu nástupnictví při singulární sukcesi. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 4, s. 161 – 169.

BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír. Novelizovat ještě jednou občanský soudní řád? *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 3, s. 105 – 113.

DAVID, Ludvík. Poznámky k poučení účastníků soudem podle § 118a odst. 1, 2 OSŘ. *Právní praxe*, 2001, roč. 49, č. 10, s. 625 – 634.

DRÁPAL, Ljubomír. Příprava jednání a projednání věci samé ve sporném řízení před soudem prvního stupně po novele občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 5 - mimořádná příloha, s. 19 a násl.

HORÁK, Pavel, HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost soudu I. stupně v nalézacím řízení sporném. *Právní rozhledy*, 2003, roč. 11, č. 10, s. 487 – 494.

JANOUŠEK, Lubomír. Poučovací povinnost obecných soudů dle o. s. ř. v judikatuře Ústavního soudu. *Právní fórum*, 2004, roč. 1, č. 2, s. 52 – 57.

JIRSA, Jaromír. Poučovací povinnost soudu po novele a zásady civilního procesu. *Právo a podnikání*, 2005, roč. 14, č. 5, s. 19 – 26.

MACUR, Josef. Civilní proces a právo na soudní ochranu. *Právní rozhledy*, 1996, roč. 4, č. 2, s. 41 – 44.

MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 12, s. 597 – 601.

MACUR, Josef. Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. *Bulletin advokacie*, 1998, roč. 28, č. 9, s. 6 – 16.

SVOBODA, Karel. Hmotněprávní poučovací povinnost soudu – mýtus nebo realita? *Právní fórum*, 2007, roč. 4, č. 2, s. 46 – 49.

SVOBODA, Karel. Soud je povinen poučovat. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 16 – 18.

ŠMEHLÍKOVÁ, Renáta. Princip rovnosti a ochrany slabšího v současné právní úpravě českého civilního procesu. *Právní fórum*, 2005, roč. 2, č. 3, s. 113 – 116.

WINTEROVÁ, Alena. Koho a o čem v procesu poučovat? (Ještě k § 5 OSŘ). *Právní praxe*, 1995, roč. 43, č. 1, s. 43 – 48.

Sborníky

ROGALEWICZOVÁ, Romana, CIRBUSOVÁ, Martina (eds.) *Cochemská praxe v ČR. Sborník*. Brno: Tribun EU, 2015, 47 s.

Elektronické zdroje

Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (civil limb). [online]. echr.coe.int, 30. dubna 2013 [cit. 19. března 2017]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf>.

Hodnocení soudců [online]. znamysoudce.cz, 27. září 2012 [cit. 14. března 2017]. Dostupné na <<http://www.znamysoudce.cz/Soudce.aspx?id=1150>>.

KORBEL, František, PRUDÍKOVÁ, Dana. *Ministerstvo spravedlnosti dokončilo doprovodnou legislativu k rekodifikaci soukromého práva* [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 14. ledna 2013 [cit. 22. února 2017]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home_/infocentrum/media/516-ministerstvo-spravedlnosti-dokoncilodoprovodnou-legislativu-k-rekodifikaci-soukromeho-prava>.

ŠRÁMEK, Dušan. *Anketa: Co říkáte na ocenění v soutěži Právník roku?* [online]. ceska-justice.cz, 1. února 2016 [cit. 20. února 2017]. Dostupné na <http://www.ceska-justice.cz/2016_/02/anketa-co-rikate-na-oceneni-v-soutezi-pravnik-roku/>.

Legislativní akty

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 11 a 14.

Sdělení Ministerstva spravedlnosti ze dne 18. 6. 2009, č. j. 126/2009-OD-Org., o vydání vzorů „tr.ř., o.s.ř., k.ř., d.ř.“ doporučených pro použití v trestním a v občanském soudním řízení.

Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, uveřejněné pod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějšího ústavního zákona.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Nejvyšší soud ČR

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2002, sp. zn. 143/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. 29 Odo 850/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1006/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2006, sp. zn. 32 Odo 473/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2008, sp. zn. 33 Odo 1213/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1450/97.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2494/99.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2011, sp. zn. 22 Cdo 31/2009.

Ústavní soud ČR

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 3. 1998, sp. zn. III. ÚS 483/98.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 139/98.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 7. 1999, sp. zn. I. ÚS 138/98.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 8. 1999, sp. zn. IV. ÚS 544/98.

Nález Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2000, sp. zn. I. ÚS 234/2000.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 19/02.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 44/02.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 618/2004.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 173/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. II. ÚS 2277/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 19. 1. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 16/09.
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 2087/08.
Nález Ústavního soudu ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 1617/10.
Nález Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2011, sp. zn. II. ÚS 165/11.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 3. 2003, sp. zn. II. ÚS 341/99.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2010, sp. zn. III. ÚS 2848/10.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 7. 2013, sp. zn. III. ÚS 1660/13.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 1642/14.

Evropský soud pro lidská práva

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. 6. 1968, *Neumeister v Rakousko*, 1936/63.
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 1. 1970, *Delcourt v Belgie*, 2689/65.
Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 6. 2001, *Kress v Francie*, 39594/98, citováno ze systému ASPI, ID JUD25548CZ.

Ostatní soudy

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 20. 4. 2001, sp. zn. 16 Co 167/2001.

Shrnutí

Diplomová práce zpracovává téma poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení v souvislosti s ústavně garantovaným právem účastníků na spravedlivý proces. Důraz je kladem především na provázanost se zásadou rovnosti účastníků a zásadou předvídatelnosti soudního rozhodování. Diplomová práce se skládá ze tří kapitol, přičemž první kapitola se zabývá obecnými aspekty poučovací povinnosti a práva na spravedlivý proces. Druhá kapitola je zaměřena na obecnou poučovací povinnost soudu dle § 5 OSŘ. Nakonec třetí kapitola se věnuje poučení dle § 118a OSŘ a zákazu poučení o hmotném právu.

Klíčová slova

civilní proces, poučovací povinnost, právo na spravedlivý proces, rovnost účastníků, rovnost zbraní, předvídatelnost soudního rozhodování, poučení o hmotném právu

Summary

This diploma thesis deals with the obligation of the court to instruct the participants of the civil judicial proceedings from the point of view of constitutionally guaranteed right to a fair trial. The thesis puts emphasis on the mutual connection between the principle of equality of the participants and the principle of predictable judicial decisions. This diploma thesis is composed out of three chapters, the first chapter deals with general aspects of the obligation of the court to instruct and the right to a fair trial. The second chapter is focused on the general obligation of the court to instruct according to § 5 of the Czech civil procedural code. Last but not least, the third chapter is focused on the instruction according to § 118a of the Czech civil procedural code and the prohibition to instruct about substantive law.

Key words

civil procedure, obligation of the court to instruct, right to a fair trial, equality of participants, equality of arms, predictability of judicial decisions, instruction about substantive law